

Ministerie van Buitenlandse Zaken

Jaarbericht 2014

**Inspectie Ontwikkelingssamenwerking
en Beleidsevaluatie (IOB)**
Verantwoorden & Leren

Jaarbericht 2014 | IOB | Verantwoorden & Leren | Jaarbericht 2014 | IOB | Verantwoorden & Leren | Jaarbericht 2014 | IOB | Verantwoorden & Leren | Jaarbericht 2014 | IOB | Verantwoorden & Leren | Jaarbericht 2014 | IOB | Verantwoorden & Leren

Jaarbericht 2014

**Inspectie Ontwikkelingssamenwerking
en Beleidsevaluatie (IOB)**
Verantwoorden & Leren

Woord vooraf

Evaluaties van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking, het politieke en diplomatieke werk en de buitenlandse economische betrekkingen als onderdeel van het Nederlandse buitenlandbeleid kunnen rekenen op een groeiende belangstelling. Zowel beleidsmakers binnen het ministerie en de Tweede Kamer als delen van de samenleving zijn in toenemende mate geïnteresseerd in de effecten van het gevoerde beleid. Evaluaties beogen een bijdrage te leveren aan de verantwoording over het gevoerde beleid en te bevorderen dat er lessen worden getrokken om de beleidsuitvoering te verbeteren.

De Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleids-evaluatie (IOB) van het Ministerie van Buitenlandse Zaken verricht systematisch evaluatieonderzoek over de uitvoering en de resultaten van het Nederlandse buitenlandbeleid. IOB verricht evaluaties waarbij de beleidsuitvoering wordt beoordeeld op grond van criteria van *relevantie*, *doeltreffendheid* (effectiviteit) en *doelmatigheid* (efficiëntie), en waarbij – indien mogelijk – ook een oordeel wordt gegeven over de coherentie van het beleid en de *duurzaamheid* van de bereikte resultaten.

2014 was voor IOB een tussenjaar, in de zin dat veel capaciteit is ingezet op lopend onderzoek, waarvan de resultaten in 2015 zullen worden gepubliceerd. In 2014 werd het relatief bescheiden aantal van negen evaluatiestudies afgerond, waarvan twee beleidsdoorlichtingen (het Nederlandse buitenlands mensenrechtenbeleid, en Nederlandse coalitievorming en multi-bi benadering in de Europese Unie). De meeste IOB-evaluaties betreffen onderdelen van het Nederlandse bilaterale beleid op het gebied van ontwikkelingssamenwerking, buitenlandse handel en diplomatieke relaties. De impactstudies op het gebied van hernieuwbare energie in Rwanda, Burkina Faso en Indonesië zijn bouwstenen voor de volgend jaar te publiceren beleidsdoorlichting *Hernieuwbare Energie*. Studies op het gebied van coherentie (een pilotstudie in Ghana gebaseerd op een modelmatige simulatie) en over de effecten van de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking op de Nederlandse economie zijn geen evaluatiestudies, maar dragen bij aan het inzicht in de effecten van het beleid op deze terreinen. Ook vanuit de wetenschappelijke wereld en de kennisinstellingen is belangstelling voor dit werk, waardoor de discussie over de doeltreffendheid van de hulp op een genuanceerdere wijze kan worden gevoerd. Het Jaarbericht volgt de indeling van de beleidsartikelen, zoals opgenomen in de Memores van Toelichting bij de begrotingen van Buitenlandse Zaken en Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

De evaluaties en de beleidsdoorlichtingen van IOB worden uitgevoerd op basis van een meerjarige evaluatieprogrammering die onderdeel is van de Memores van Toelichting bij de begrotingen. Er zijn verschillende waarborgen in de

onderzoeken ingebouwd die ten doel hebben dat de oordeelsvorming strikt onafhankelijk tot stand komt en altijd een empirische grondslag heeft. Daarmee geeft IOB vorm aan de rijksbrede Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek (RPE) voor de systematische rapportage van prestaties en effectgegevens. De RPE is per 2015 aangescherpt en uitgebreid met enkele vragen die betrekking hebben op de ingeschatte gevolgen van kortingen op (deel) begrotingen. BZ heeft besloten om de beantwoording van deze toegevoegde vragen bij de verantwoordelijke beleidsdirecties te beleggen. Het behoort dus niet de opdracht van IOB, omdat daarmee haar onafhankelijkheid ter discussie zou kunnen worden gesteld. De beantwoording van deze vragen wordt dan ook door de betrokken thematische directies gedaan en daarna toegevoegd aan het evaluerende deel van de beleidsdoorlichtingen.

Het jaarbericht geeft verder een overzicht van het lopende IOB-evaluatieonderzoek en van de bijdragen van IOB ter ondersteuning van de kwaliteit van het overige evaluatiewerk van directies en posten, de zogenoemde *Quality at Entry*. Daarnaast wordt in toenemende mate toezicht uitgeoefend op het effectenonderzoek bij zelfstandige organisaties die met bijdragen van BZ activiteiten uitvoeren. Het gaat daarbij met name om organisaties die onder het MFS-II medefinancieringsstelsel vallen en organisaties voor private sector ontwikkeling (zoals de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland/RVO, FMO en CBI). In samenwerking met andere evaluatiediensten wordt periodiek de doeltreffendheid van een aantal geselecteerde multilaterale organisaties beoordeeld. IOB ziet samen met de Canadese evaluatiedienst voor OS toe op deze zogenoemde *Development Effectiveness Reviews* voor UN Women en UNFPA door zitting te nemen in de referentiegroepen van deze reviews.

De verspreiding van de resultaten en bevindingen van het evaluatiewerk en de doorwerking daarvan binnen de organisatie heeft de bijzondere aandacht van IOB. Nog te vaak vinden de geleerde lessen maar moeilijk hun weg door de gehele beleidscyclus, gefocust als iedereen binnen de organisatie vaak is op het dagelijkse management van de activiteiten. IOB signaleert desalniettemin een toenemende belangstelling voor de resultaten van evaluaties, vooral tijdens de uitvoering van de evaluatie zelf. Verder worden de verschillende rapporten gepresenteerd tijdens lunchseminars op het ministerie, bij de kennisplatforms, bij bijeenkomsten van het OECD/DAC evaluatienetwerk (Evalnet) in Parijs en in vergaderingen bij de Europese Commissie in Brussel. Resultaten van evaluaties zijn ook besproken met betrokken partners in Ghana, Uganda, Ethiopië, Rwanda en Zambia. IOB levert daarnaast frequent bijdragen aan verschillende thematische bijeenkomsten, georganiseerd door BZ-partners.

Het Jaarbericht wordt dit jaar ingeleid door een beschouwing over het verschijnsel *ongelijkheid*, dat in 2014 versterkt in de internationale belangstelling kwam te staan door het boek over dit onderwerp van de Franse econoom Piketty, maar binnen de OS-wereld altijd onderwerp van discussie is geweest. Op verzoek van het directoraat-generaal Internationale Samenwerking voert IOB een studie uit naar de inzichten over het verschijnsel ongelijkheid, de vraag of en in welke mate ongelijkheid toeneemt en in welke mate (toenevende) ongelijkheid een belemmering vormt voor economische en sociale ontwikkeling. De opgenomen beschouwing poogt een bijdrage te leveren aan de maatschappelijke discussie over dit onderwerp, waarbij het de dilemma's voor het beleid probeert te verhelderen.

Na het inleidende artikel passeert, na een passage over de evaluatiedekking, eerst het afgeronde onderzoek de revue, waarbij de begrotingsvolgorde wordt gevolgd, dat wil zeggen dat eerst de evaluaties die betrekking hebben op de BZ-begroting (hoofdstuk V) aan bod komen, daarna die over de BHOS-begroting (hoofdstuk XVII), en ten slotte de overige studies. Na een weergave van de doorwerking van eerder evaluatieonderzoek is vervolgens een overzicht van het lopende onderzoek volgens hetzelfde patroon opgenomen. Ten slotte volgen enkele onderdelen over het beheer en de overige activiteiten van IOB.

| 4 |

IOB nam in augustus afscheid van haar directeur, prof. dr. Ruerd Ruben. Ter gelegenheid van dat afscheid werd een seminar georganiseerd waarop de toekomst van de evaluatie van het buitenlandbeleid centraal stond. Verschillende prominente sprekers leidden het onderwerp in, en er werd van de gelegenheid gebruikgemaakt om de vele kwaliteiten van Ruerd te onderstrepen. Ik sluit mij graag aan bij deze woorden van waardering en wil hem vanaf deze plaats nogmaals hartelijk dankzeggen voor het vele en kwalitatief hoogstaande werk dat hij voor IOB heeft gedaan.

Geert Geut
Waarnemend Directeur

Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB)
Ministerie van Buitenlandse Zaken

Inhoudsopgave

Woord vooraf	2
Definities	6
Inleiding	8
Naar een agenda voor armoede en ongelijkheid	9
Afgeronde evaluaties	22
Reikwijdte van de BZ Evaluatieprogrammering	23
Buitenlandse Zaken	24
Beleidsartikel 1 – Versterkte internationale rechtsorde en eerbiediging van de mensenrechten	25
Beleidsartikel 3 – Europese samenwerking	27
Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking	30
Beleidsartikel 1 – Duurzame handel en investeringen	31
Beleidsartikel 2 – Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water	33
Beleidsartikel 3 – Sociale vooruitgang	34
Overig evaluatieonderzoek	36
Gebruik en doorwerking van IOB-evaluaties	40
Lopend onderzoek	44
Buitenlandse Zaken	46
Beleidsartikel 1 – Versterkte internationale rechtsorde en eerbiediging van mensenrechten	47
Beleidsartikel 2 – Veiligheid en stabiliteit	48
Beleidsartikel 3 – Europese samenwerking	49
Beleidsartikel 4 – Consulaire belangenbehartiging en het internationaal uitdragen van Nederlandse waarden en belangen	50
Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking	52
Beleidsartikel 1 – Duurzame handel en investeringen	53
Beleidsartikel 2 – Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water	54
Beleidsartikel 3 – Sociale vooruitgang	56
Beleidsartikel 4 – Vrede en veiligheid voor ontwikkeling	58
Beleidsartikel 5 – Versterkte kaders voor ontwikkeling	59
Overig evaluatieonderzoek	60
Overig	62
Kwaliteitssupervisie	63
Quality @ Entry: kwaliteit van decentrale evaluaties	64
IOB beheer	65
Communicatie	66
Cursussen	67
Externe publicaties	68
Lezingen, presentaties en conferenties	70
Internationaal overleg	72

Definities

De door IOB gehanteerde evaluatiecriteria komen grotendeels overeen met de criteria zoals opgesteld door het Development Assistance Committee van de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling (OESO/DAC). In de OESO/DAC-definitie van evaluatie worden vijf evaluatiecriteria genoemd voor de beoordeling van ontwikkelingsactiviteiten: doelmatigheid (efficiëntie), doeltreffendheid (effectiviteit), impact, relevantie en duurzaamheid. IOB heeft daar het criterium coherentie aan toegevoegd. De evaluatiecriteria worden toegepast op verschillende “resultaatsniveaus”, dat wil zeggen op *output*, *outcome* en *impactniveau*, die op hun beurt zijn ontleend aan het ‘logical framework’ of daarop gebaseerde resultaatkenners. Bij elkaar bieden deze evaluatiecriteria het kader waarmee de onderzoeker zijn bevindingen op een geordende en onderling samenhangende wijze kan presenteren. Het zal per evaluatie verschillen of aan alle evaluatiecriteria evenveel aandacht geschonken zal of kan worden.

Doeltreffendheid

Doeltreffendheid of effectiviteit betreft de mate waarin de directe resultaten van de ontplooidde activiteiten (de *output*) bijdragen aan de realisatie van de geformuleerde beleidsdoelstellingen (de *outcome*). Een activiteit wordt als doeltreffend omschreven indien deze een aantoonbare bijdrage levert aan de verwezenlijking van de met de activiteit beoogde doelstellingen.

Doelmatigheid

Doelmatigheid of efficiëntie verwijst naar de mate waarin de behaalde directe resultaten van een activiteit (de *output*) opwegen tegen de kosten van de gekozen middelen (de *input*) en de manier waarop deze zijn ingezet. Het begrip geeft dus een verhouding weer (kosten/baten) en verwijst naar een resultaatniveau dat geverifieerd kan worden.

Relevantie

De mate waarin de effecten van uitgevoerde activiteiten bijdragen aan de realisatie van het uiteindelijke doel. Een activiteit was relevant naar de mate waarin de effecten zijn gegenereerd die het uiteindelijke ontwikkelingsdoel dichterbij hebben gebracht. Soms wordt hierbij ook gerefereerd aan de mate waarin de doelstellingen van een activiteit consistent zijn met de behoeften van de beoogde doelgroep of het land in kwestie.

Duurzaamheid

De duurzaamheid heeft betrekking op de mate waarin het gerealiseerde effect van een activiteit blijvend is. Duurzaamheid is daarmee in feite een aspect van doeltreffendheid. Duurzaamheid kent een verscheidenheid aan dimensies die relevant zijn voor de beoordeling van een activiteit. In de donorgemeenschap wordt de duurzaamheid van activiteiten in verband gebracht met een aantal factoren van sociaal-culturele, institutionele-, politieke-, ecologische- en financieel-economische aard.

Coherentie

De mate waarin de doelen en resultaten van het (donor) beleid niet worden aangetast door andere vormen van beleid van dezelfde regering die hun weerslag hebben op de partner, ofwel de mate waarin de resultaten van verschillende beleidsinzetten elkaar versterken in het bereiken van de beoogde doelstellingen. Dit omvat zowel consistente beleidsmaatregelen die tegenstrijdigheden vermijden tussen verschillende beleidsterreinen, alsook de beleidssamenhang waarmee wordt beoogd dat alle vormen van beleid de gestelde doelen, waar mogelijk, ondersteunen.

Inleiding

Naar een agenda voor armoede en ongelijkheid

Vanaf het midden van de jaren negentig hebben veel lage- en middeninkomenslanden een hoge economische groei. Extreme armoede daalt eveneens. Tegelijkertijd blijkt dat de inkomensongelijkheid toeneemt: in een aantal ontwikkelingslanden profiteren de armste groepen nog onvoldoende van de economische groei. De aandacht verschuift nu naar dit thema. Een van de duurzame ontwikkelingsdoelen (SDG's), de opvolger van de millenniumdoelen (MDG's), is verzekeren dat de armste 40% van de bevolking minimaal in gelijke mate deelt in de toenemende welvaart.

Vanuit de erkenning dat de klassieke ontwikkelingsrelatie sterk verandert, is het Nederlandse ontwikkelingsbeleid eveneens sterk gewijzigd. Oude, sterk aan de MDG's gerelateerde sectoren zijn ingeruild voor thema's die tot doel hebben om zowel de particuliere sector in ontvangende landen als de relaties met het Nederlandse bedrijfsleven te versterken. Het beleid is verbreed tot een 'hulp en handel' agenda. De minister combineert dit met doelstellingen voor bestrijding van ongelijkheid en inclusieve groei.

IOB besteedt in dit Jaarbericht aandacht aan het probleem van toenemende inkomensongelijkheid en de mogelijkheden om daar iets aan te doen. De inleiding start met een korte review van enkele ontwikkelingen op het terrein van groei, ongelijkheid en armoede. Het doel hiervan is zowel om te laten zien welke vooruitgang veel lage- en middeninkomenslanden in de afgelopen decennia hebben bereikt, als om aandacht te vragen voor de ongelijkheid in ontwikkeling.

Een vraag die hierbij opkomt is op welke wijze Nederland een bijdrage kan leveren aan het verminderen van de ongelijkheid in ontwikkelingslanden. Deze inleiding gaat in op aanbevelingen van vooral de Wereldbank en het IMF en resultaten van door IOB uitgevoerde beleidsdoorlichtingen en evaluaties. IOB werkt aan een studie die tot doel heeft om het probleem van ongelijkheid, en de mogelijkheden voor donoren om daar iets aan te doen, diepgaander te bestuderen.

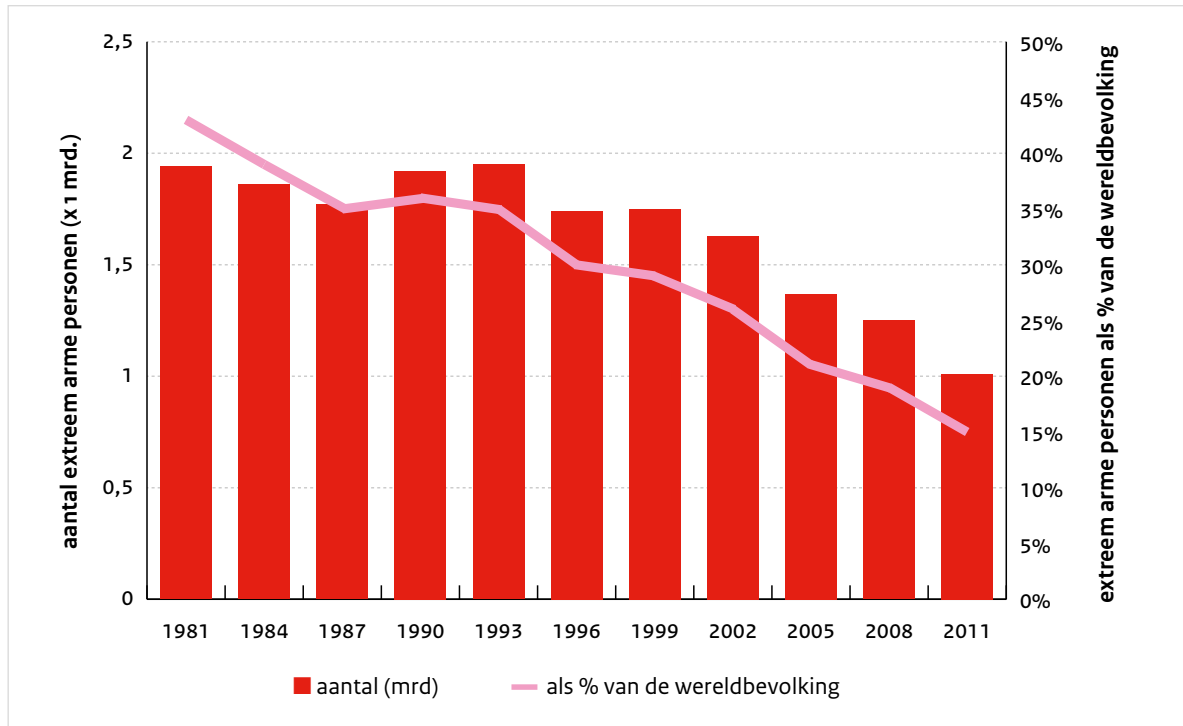
Economische groei en armoede

Wanneer we kijken naar de ontwikkeling van de wereld economie in de afgelopen 25 jaar, dan is duidelijk hoe de groeipolen zijn verschoven (zie tabel 1). Middeninkomenslanden, vooral in Azië, hebben al lange tijd groeicijfers die beduidend hoger zijn dan die van de geïndustrialiseerde landen. De groei is het hoogst in de hogere-middeninkomenslanden. De lage-inkomenslanden, waartoe veel landen in Sub-Sahara Afrika behoren, maar ook bijvoorbeeld Bangladesh, Myanmar en Haïti, hadden aanvankelijk lagere cijfers, al is de economische groei ook daar aangetrokken. Landen in Oost-Azië (onder meer China, Indonesië en Vietnam) en in iets mindere mate Zuid-Azië (onder meer India, Bangladesh en Pakistan) hadden de hoogste groeicijfers. Over de gehele periode gemeten bleef de economische groei in Sub-Sahara Afrika daar bij achter, vooral gemeten per hoofd van de bevolking. Een hoge bevolkingsgroei, over de gehele periode gemeten gemiddeld 2,7% per jaar, droeg daar aan bij. In Sub-Sahara Afrika daalde deze niet, zoals dat wel het geval was in ontwikkelingslanden in Oost-Azië (met een daling van gemiddeld 1,3% per jaar in de jaren negentig tot 0,7% nu) en Zuid-Azië (respectievelijk 2% en 1,3%).

	Economische groei (%)		Groei per hoofd van de bevolking (%)	
	1990-2000	2000-2013	1990-2000	2000-2013
Lage-inkomenslanden	2,3	5,4	-0,3	3,1
Lagere-middeninkomenslanden	3,2	5,8	1,3	4,1
Hogere-middeninkomenslanden	4,2	5,8	2,8	4,9
Hoge-inkomenslanden	2,4	1,9	1,8	1,3
Oost-Azië	8,2	8,6	6,8	7,8
Zuid-Azië	5,5	6,5	3,4	4,9
Latijns-Amerika	2,9	3,2	1,1	1,9
Sub-Sahara Afrika	1,8	4,9	-0,9	2,1
OESO	2,6	1,7	1,8	1,1
Wereld	2,7	2,7	1,2	1,5

Bron: Wereldbank (WDI).

Figuur 1 Ontwikkeling extreme armoede 1981-2011

Bron: Milanovic (2012).

De economische groei in lage- en middeninkomenslanden had belangrijke gevolgen voor armoede in de wereld (Fosu, 2011; Dollar, Kleineberg en Kraay, 2013). In 1990 leefden 1,8 miljard mensen (36% van de wereldbevolking) in extreme armoede; in 2011 was dit aantal teruggelopen tot ruim 1 miljard (minder dan 15%).¹

De wereldwijde daling van de armoede komt vooral op conto van landen in Azië en dan in het bijzonder Oost-Azië, waar het armoedecijfer daalde van 58% tot minder dan 8%. Dit was vooral een gevolg van de daling van de extreme armoede in China (Chen en Ravallion 2008; Fosu 2011). Door het succes in Oost-Azië is de extreme armoede verschoven naar Zuid-Azië en Sub-Sahara Afrika. In Zuid-Azië, qua bevolkingsaantallen gedomineerd door India, Bangladesh en Pakistan, daalde het armoedecijfer van 53% in 1990 naar minder dan 25% in 2011. In Sub-Sahara Afrika daalde de extreme armoede tot voor kort weinig, van 58% in 1990 tot 53% in 2005. Een hoog armoedeniveau in de uitgangssituatie, met een stijging tussen 1980 en het midden van de jaren negentig, een hoge ongelijkheid, lage economische groei en een hoog geboortecijfer vormen belangrijke oorzaken (Thorbecke, 2013). Toch neemt ook daar de extreme armoede sinds enkele jaren sneller af, tot

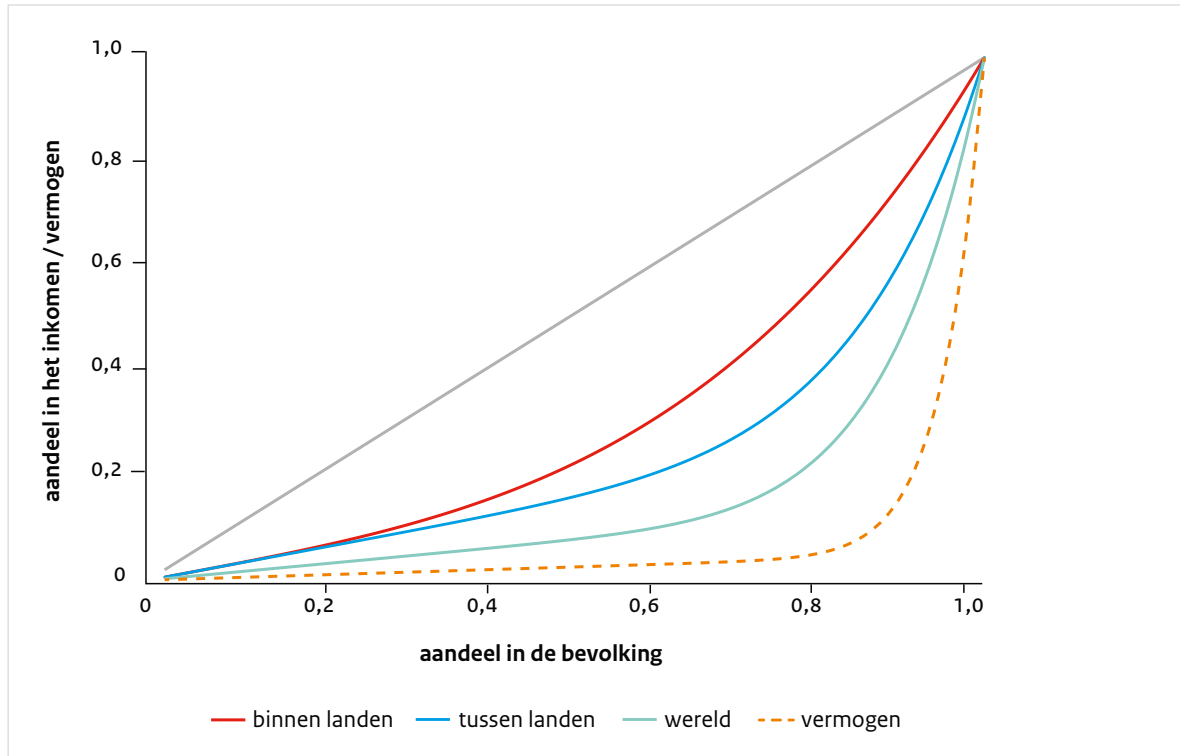
¹ De gehanteerde armoedegrens is de internationale grens van 1,25 dollar in 2005. Deze grens is gebaseerd op het gemiddelde van de nationale armoedegrenzen van de 15 armste landen in termen van consumptie per hoofd van de bevolking en is gebaseerd op koopkrachtpariteiten (Chen en Ravallion, 2008).

47% in 2011. Daarbij bestaan wel grote verschillen tussen landen. Landen als Ghana, Ethiopië en Senegal waren succesvol in het terugdringen van armoede, in het laatste geval vooral ook door het verminderen van de ongelijkheid. Landen als Kenia en Nigeria boekten tot voor kort minder resultaten bij de bestrijding van armoede, maar ook daar wijzen recente cijfers op een verbetering. In andere landen, zoals Burundi, Democratische Republiek Congo, Guinee, Malawi en Zambia blijven de armoedecijfers hoog. De inkomensstijging en vermindering van armoede komen ook tot uitdrukking in verbeterde scores op de index voor de menselijke ontwikkeling (HDI). Dat geldt vooral voor landen die al een gemiddelde (zoals India, Indonesië en Vietnam) of relatief hoge ontwikkelingsindex (zoals China, Turkije en Brazilië) hadden. Bij de minst ontwikkelde landen is de stijging beperkter, al zijn er daar ook positieve uitschieters zoals Rwanda en Nepal. Weinig vooruitgang boekten landen als de Centraal-Afrikaanse Republiek en de Democratische Republiek Congo.

Ongelijkheid

Ondanks de daling van de extreme armoede profiteren niet alle bevolkingsgroepen in gelijke mate van de economische vooruitgang. In een aantal landen neemt de ongelijkheid toe. Een veelgebruikte methode om deze grafisch weer te geven is de zogenaamde Lorenz-curve (zie figuur 2). Hierbij worden inwoners of huishoudens gerangschikt naar inkomen. De horizontale as geeft het cumulatieve bevolkingsaandeel weer en de verticale as het aandeel in de

Figuur 2 Verdeling van inkomen en vermogen in de wereld (Lorenz-curve; 2011-2013)

Bron: WDI; Milanovic (2012); Davies et. al. (2008).

inkomensverdeling. Bij een volstrekt gelijke inkomensverdeling beschikt 10% van de bevolking over 10% van het inkomen, etc. De diagonale (grijze) as geeft dit aan. Hoe meer een curve afwijkt van de diagonaal, des te schever is de inkomensverdeling. De rode curve in figuur 2 geeft de gemiddelde inkomensverdeling binnen landen weer.

Ongelijkheid is ook in een cijfer uit te drukken, de *Gini-coëfficiënt*. Deze coëfficiënt geeft de verhouding weer tussen enerzijds de oppervlakte tussen de grijze diagonaal en de *Lorenz-curve* en anderzijds de gehele oppervlakte onder de grijze diagonaal. Hoe hoger de waarde van de Gini, des te ongelijker een samenleving. *Binnen* landen heeft de Gini een waarde van gemiddeld 0,38 (zie de rode curve). Hierbij beschikt 24% van de bevolking over de helft van de inkomens en de overige 76% van de bevolking over de andere helft van de inkomens. De ongelijkheid *tussen* landen (zie de blauwe curve) is met een Gini van rond de 0,52 groter dan de ongelijkheid binnen landen. Dit betekent dat het nationaal inkomen van de 20% rijkste landen gelijk is aan dat van de overige 80% van alle landen (zie ook figuur 3). De inkomensverdeling *in de gehele wereld* is nog ongelijker (zie de groene curve). De Gini bedraagt ongeveer 0,70, wat betekent dat de helft van het wereldinkomen naar 8% van de wereldbevolking (circa 600 miljoen mensen) gaat en 92% naar de andere helft. Dit cijfer lijkt overigens nog een onderschatting, door het ontbreken van gegevens in een aantal van de armste landen (zoals de Democratische

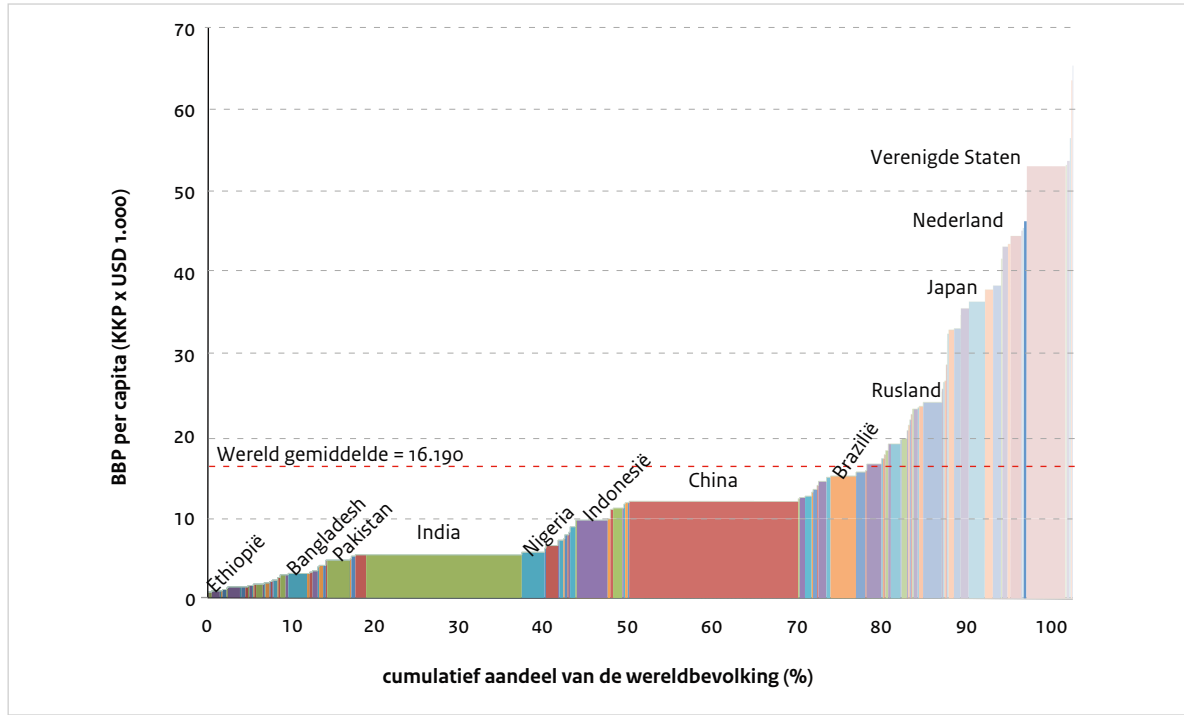
Republiek Congo, Somalië, Haïti, Myanmar en Noord-Korea).

Volgens wetenschappers is de ongelijkheid in de wereld vanaf het begin van de industrialisatie tot aan de laatste eeuwwisseling toegenomen: voor 1820 schatten zij de Gini-coëfficiënt op 0,43; rond 2000 lag dat cijfer rond de 0,70 (Milanovic 2012; Ortiz en Cummins, 2011). Daarbij is een verschuiving opgetreden van ongelijkheid binnen landen naar ongelijkheid *tussen* landen.

Sinds kort lijkt de totale ongelijkheid op wereldniveau voor het eerst sinds de industriële revolutie af te nemen. Dit effect komt voor rekening van de daling van de ongelijkheid tussen landen, en dan vooral door de inkomensstijging in grote opkomende economieën als China, India en Brazilië.

Maar terwijl de ongelijkheid tussen landen in *relatieve* zin afneemt, stijgen inkomensverschillen in *absolute* zin. Tussen 2000 en 2013 hadden de armste landen gemiddeld een groei van ruim 3% per jaar, een inkomensstijging van nog geen 240 dollar per hoofd van de bevolking; voor de lagere-middeninkomenslanden was dat ruim 800 dollar bij een groei van ruim 4% per jaar. De ontwikkelde landen hadden in deze periode een groei per hoofd van de bevolking van ruim 1% per jaar, maar dat was voldoende voor een reële inkomensstijging van ruim 5.000 dollar.

Figuur 3 Inkomensverdeling over landen (2013)

| 12 |

Bron: WDI; figuur gebaseerd op World Bank (2015b).

Inkomensongelijkheid is ook generatie gerelateerd. De armste landen hebben over het algemeen veel jongere bevolkingen dan de rijkere landen. In 2007 leefde de helft van het aantal kinderen en jongeren (tot 24 jaar) in de wereld op een inkomensniveau van minder dan twee dollar per dag (Ortiz en Cummins, 2011). Oftewel: van de 3 miljard jongeren leefde de helft in gezinnen die gezamenlijk beschikten over 9 procent van het wereldinkomen.

Meer nog dan het inkomen, is het vermogen ongelijk verdeeld in de wereld (zie de onderbroken oranje curve). Davies et al. (2008) schatten dat de rijkste 5% procent volwassenen meer dan 70 procent van het vermogen in de wereld bezit; omgekeerd bezit de armste 50% niet meer dan 1 procent van het vermogen. Juist de armste groepen hebben geen mogelijkheden om externe schokken (bij voorbeeld door een mislukte oogst, werkloosheid, een aardbeving, tsunami of geweld) op te vangen. In de armste landen bestaan nauwelijks sociale vangnetten en de armen hebben nauwelijks mogelijkheden om te sparen of te lenen. Dit maakt dat deze groepen bij calamiteiten zijn aangewezen op noodhulp en internationale solidariteit.

Oorzaken ...

Groei, ongelijkheid en armoede zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en in de literatuur spreekt men dan ook over de groei-ongelijkheid-armoede driehoek (Bourguignon driehoek): economische groei gaat veelal gepaard met een vermindering van de armoede, óf een toename van de ongelijkheid óf beide.

In klassieke groeitheorieën draagt globalisering bij aan een meer open economie, wat via investeringen en de overdracht van kapitaal leidt tot een hogere economische groei. Deze groei gaat gepaard met een stijging van de ongelijkheid. De baten van de groei vallen aanvankelijk vooral toe aan ondernemers en aandeelhouders. Hierdoor kunnen meer besparingen voor productieve investeringen worden gegenereerd, wat een positief effect heeft op de economische ontwikkeling. Door de investeringen neemt de vraag naar arbeid toe, waardoor op termijn ook de armen van de groei profiteren.

Uit empirisch onderzoek blijkt echter steeds meer dat een open handelspolitiek op zichzelf nog niet voldoende is voor inclusieve groei (Thorbecke, 2013). Hirano en Otsubo (2014) stellen vast dat alleen de 20% hoogste inkomens in een land profijt heeft van onderdelen van globalisering zoals handel en directe buitenlandse investeringen (zie ook Ravallion, 2014). Aanvullend beleid blijft noodzakelijk om de negatieve effecten van handelsaanpassing of groei te verminderen (IOB, 2014a). De vraag of en in hoeverre

economische groei inclusief is, hangt af van de structuur van de groei. In verschillende Afrikaanse landen was de economische groei geconcentreerd in een beperkt aantal sectoren en dan vooral in de olie-industrie en mijnbouw (IOB, 2011c; IOB, 2012b; Manda, 2013). Deze groei was het gevolg van een stijgende vraag naar grondstoffen en hogere prijzen op de wereldmarkt (Bourguignon, 2013). De exploitatie van grondstoffen leidde vaak tot een enclave economie, die nauwelijks is geïntegreerd in de lokale economie. Door het kapitaalintensieve karakter ervan zijn de effecten op de werkgelegenheid beperkt (World Bank, 2012). Bourguignon (2013) stelt dat de ontwikkeling in Afrika vermoedelijk kwetsbaar blijft zolang deze gebaseerd blijft op inkomsten uit grondstoffen en de bevolkingsgroei hoog blijft.

Een hoge ongelijkheid heeft een negatieve invloed op economische groei: landen met een hogere ongelijkheid hebben lagere en minder duurzame groeicijfers (Bourguignon, 2004; Birdsall, 2005; Ortiz en Cummings, 2011; Ostry et al., 2014). Wanneer inkomen en vermogen bij een kleine groep geconcentreerd zijn, verkleint dit markten en kan het gepaard gaan met *rent-seeking* in de vorm van beperking van de concurrentie via regulering. Dit beperkt de mogelijkheden van nieuwe ondernemers. De top van de inkomenspiramide neigt ook naar de import van dure luxegoederen en het overhevelen van besparingen naar het buitenland.

Een volgende verklaring voor het negatieve effect van ongelijkheid op economische groei is dat het leidt tot politieke en sociale instabiliteit. In samenlevingen met een hoge ongelijkheid is het gezondheidsniveau lager, leven mensen gemiddeld korter, komen psychische ziekten vaker voor, is het onderwijsniveau lager, zijn criminaliteit en drugsgebruik hoger, is meer geweld, is minder sociale mobiliteit en komen ook meer tienerzwangerschappen voor (Wilkinson en Pickett, 2010; Ortiz en Cummings, 2011). Dit alles ondermijnt de sociale consensus die nodig is bij het doorvoeren van hervormingen en maakt dat ondernemers terughoudend zijn om te investeren. Herverdeling heeft geen negatieve invloed op economische groei, zoals eerder werd verondersteld, maar een positieve (Ostry et al., 2014; Mosley, 2014).

Op micro-niveau is de ongelijkheid in inkomen en vermogen, die de uitkomst is van economische processen, vooral een symptoom van een onderliggende ongelijkheid in toegang: in toegang tot gezondheidszorg, onderwijs, de arbeidsmarkt, krediet, etc. De ongelijkheid kan een gevolg zijn van discriminatie naar gender, ras, etnische groep of gezondheid. Culturele factoren kunnen maken dat bepaalde groepen geen gebruik (kunnen) maken van onderwijsvoorzieningen. Zo is in veel landen de toegang van meisjes tot het onderwijs nog steeds lager dan die van jongens,

ondanks de vooruitgang die is bereikt. De kosten kunnen voor ouders te hoog zijn, ondanks het afschaffen van schoolbijdragen (vooral in het basisonderwijs). Daarbij bestaat een nauwe samenhang tussen de ongelijkheid in kansen (toegang) en ongelijkheid in uitkomsten (World Bank, 2012). Perry et al. (2006) wezen op de vicieuze cirkel die armoede in stand houdt: een situatie waarin een goede infrastructuur ontbreekt, of waarin etnische conflicten een belemmering vormen voor investeringen, leidt er toe dat de meest kwetsbare groepen geen toegang krijgen tot de arbeidsmarkt of financiële markten, waardoor zij geen buffers kunnen opbouwen om calamiteiten op te vangen, wat leidt tot een gebrek aan medische voorzieningen en een slechte gezondheid en het ontbreken van mogelijkheden voor goed onderwijs, etc. Ongelijkheid in kansen heeft een negatieve invloed op groei en ontwikkeling (Marrero en Rodríguez, 2013; Molina et al., 2013). Grimm (2011) liet zien dat de ongelijke toegang tot gezondheidszorg een negatieve invloed uitoefent op economische groei.

... en oplossingen

De cruciale vraag is op welke wijze het mogelijk is om doelstellingen van groei en vermindering van armoede en ongelijkheid met elkaar te verbinden, en welke rol donoren daarbij kunnen spelen.

Tegen de achtergrond van hun conclusies over het effect van globalisering op ongelijkheid concluderen Hirano en Otsubo (2014) dat het noodzakelijk is om de verdere integratie van ontwikkelingslanden in het wereldhandelsstelsel en directe buitenlandse investeringen gepaard te laten gaan met complementaire programma's.

Economische hulp (investeringen in infrastructuur, transport, energie, communicatie en financiële diensten) leidt weliswaar tot meer groei, maar de armsten profiteren hiervan minder dan evenredig. In ontwikkelingslanden is een groot deel van de werkgelegenheid geconcentreerd in kleine en weinig dynamische bedrijven (World Bank, 2012). Vaak gaat het om kleinschalige landbouw of werkgelegenheid in informele diensten. Deze bedrijven creëren werkgelegenheid, maar die gaat ook gemakkelijk weer verloren.

De Wereldbank beveelt verschillende strategieën aan voor het creëren van banen. In *landbouweconomieën* is het van belang om de productiviteit in de landbouw te verhogen, in combinatie met een beleid dat is gericht op versterking van de werkgelegenheid in andere sectoren. In *post-conflictlanden* kunnen *community-based* programma's helpen om de sociale cohesie te versterken. Daarnaast is het noodzakelijk om het vertrouwen van de particuliere sector te herstellen. Overheid, *civil society* organisaties, bedrijfsleven en donoren hebben hierin een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Een voorbeeld is het verbinden van boeren en ondernemers via waardeketens, om zo innovatie en werkgelegenheid te bevorderen (zie ook IOB, 2014a). Voor landen met een sterke

urbanisatie adviseert de ontwikkelingsbank een uitbreiding van de lichte industrie, omdat opleidingseisen daarvoor relatief beperkt zijn. Landen die *grondstoffen exporteren* moeten de opbrengsten benutten voor een diversificatie van de economie.

Deze investeringen zijn nog niet voldoende voor het verminderen van de ongelijkheid. Niet-economische hulp, zoals hulp aan de sociale sectoren (onderwijs, gezondheidszorg, water) is noodzakelijk om *pro-poor growth* te kunnen realiseren (Hirano en Otsubo 2014; World Bank 2015a). Het recente Global Monitoring Report 2014-2015 noemt drie instrumenten om extreme armoede in 2030 uit te bannen, en inclusieve en duurzame groei te realiseren: investeringen in menselijk kapitaal (*redistribution of opportunity*), de zorg voor sociale vangnetten en investeringen in duurzame (groene) groei.

Het rapport laat zien dat uitgaven voor gezondheidsvoorzieningen en de verbetering van voeding voor kleine kinderen en de bestrijding van kindersterfte zeer kosten-effectief zijn in het bestrijden van armoede en inkomensongelijkheid en het verbeteren van de gelijkheid van kansen. Investeringen in jonge kinderen onder gedepriiveerde groepen helpen landen om uit de vicieuze cirkel te komen en de intergenerationele overdracht van armoede te doorbreken. Daartoe beveelt het Global Monitoring Report een pakket van vijf maatregelen aan: verzekering van de toegang tot drinkwater, sanitatie en voedselzekerheid, ondersteuning van aanstaande moeders, verbetering van de hulp bij bevallingen, vaccinatie- en ontwormingsprogramma's en uitbreiding van de voorschoolse opvang. Daarnaast is het noodzakelijk om te investeren in kwalitatief goed onderwijs. Op het niveau van het basisonderwijs is de onderwijsdeelname al aanzienlijk verbeterd, maar in veel lage- en lagere-middeninkomenslanden blijft de kwaliteit laag. De toegang tot het secundair en beroepsonderwijs is ook nog veel te beperkt.

Het verbeteren van de gelijkheid in kansen alleen is niet voldoende om armoede uit te bannen. Het Global Monitoring Report noemt goed ontworpen sociale vangnetten als tweede instrument om kwetsbare groepen bij te staan, te verzekeren dat ook zij profiteren van de toegenomen welvaart en dat hun kinderen niet gevangen blijven in de armoedeval. In Latijns-Amerika hebben bijvoorbeeld Brazilië en Mexico hier belangrijke resultaten mee geboekt (IOB, 2013c).

Ten derde is het van belang dat de wereld investeert in een vergroening van de economie. Veel ontwikkelingslanden kampen met een uitputting van hun grondstoffen en erosie van de bodem en worden geconfronteerd met de gevolgen van klimaatverandering. Dit tast de duurzaamheid van de groei aan. Investeringen in groene technologie, een beter

gebruik van de grondstoffen en het oplossen van waterproblemen zijn noodzakelijk voor een duurzame groei.

Dilemma's voor het beleid

De beleidsnota 'Wat de Wereld Verdient' (2013)² schetst drie ambities voor het terrein van buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking:

- uitbannen van extreme armoede in één generatie;
- een duurzame groei waarvan óók de armen kunnen profiteren (duurzame inclusieve groei);
- succes voor Nederlandse bedrijven in het buitenland.

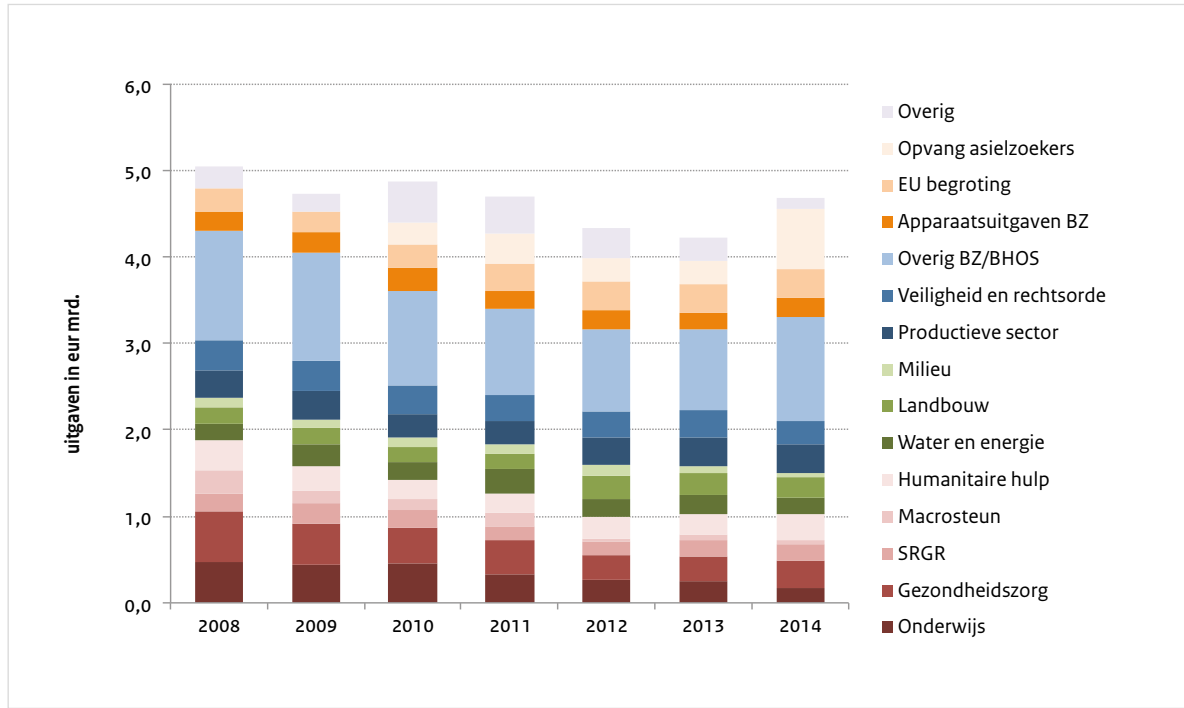
Een belangrijke vraag is op welke wijze het beleid de doelstelling om ongelijkheid te verminderen het beste kan realiseren. Zijn doelstellingen voor inclusieve groei te verwezenlijken met een beleid dat is gericht op versterking van de handel? De minister gaat uit van een synergie, waarbij beleidsinstrumenten tegelijkertijd meerdere doelstellingen kunnen realiseren. Investeren in groei en armoedebestrijding gaan hand in hand, aldus de beleidsnota. In een brief aan de Tweede Kamer werkt de minister dit verder uit.³ Handel is een belangrijke stimulans voor economische groei, zowel hier als in de landen waarmee Nederland een hulp en handelsrelatie onderhoudt. Duurzame en inclusieve groei betekent in de eerste plaats het versterken van handel en investeringen en het opbouwen van handelsrelaties. Dat vraagt om het openstellen van markten en het stimuleren van private sector ontwikkeling. In een vruchtbaar ondernemingsklimaat wordt economische activiteit aangemoedigd, waardoor banen en bedrijfsinkomsten worden gegeneerd die mensen in staat stellen zich structureel uit de armoede te werken.

Het beleid erkent daarbij dat economische groei niet zonder meer doorsijpelt naar alle lagen van de bevolking, maar dat voor duurzame ontwikkeling een eerlijke verdeling van kansen noodzakelijk is. De minister ziet hiervoor twee mechanismen. De eerste is de inzet, via programma's voor private sector ontwikkeling, op het creëren van werkgelegenheid, verbetering van arbeidsomstandigheden, versterking van het ondernemersklimaat en verbetering van de toegang tot krediet. Daarnaast noemt de minister de noodzaak van versterking van een mondige middenklasse in middeninkomenslanden. Door te blijven investeren in versterking van de rechtsstaat in een aantal landen en het ondersteunen van maatschappelijke organisaties heeft het beleid tot doel te bereiken dat positieve maatschappelijke processen de ruimte krijgen om via versterking van de rechtsstaat en bevordering van de bedrijvigheid een grotere gelijkheid en vermindering van de armoede te realiseren.

² TK 2012-2013, 33 625, nr. 1.

³ Deze alinea is verder gebaseerd op een brief van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking van 20 maart 2014 aan de Tweede Kamer (TK 2013-2014, 33 625, nr. 87).

Figuur 4 Uitgaven ODA naar doel (2008-2014)

Bron: financieel administratiesysteem BZ; HGIS-nota's.

De Nederlandse inspanningen op de terreinen water, voedselzekerheid, SRGR, vrouwenrechten en gendergelijkheid en klimaat en duurzaamheid hebben daarnaast mede tot doel om invulling te geven aan een beleid dat is gericht op de vermindering van ongelijkheid in toegang.

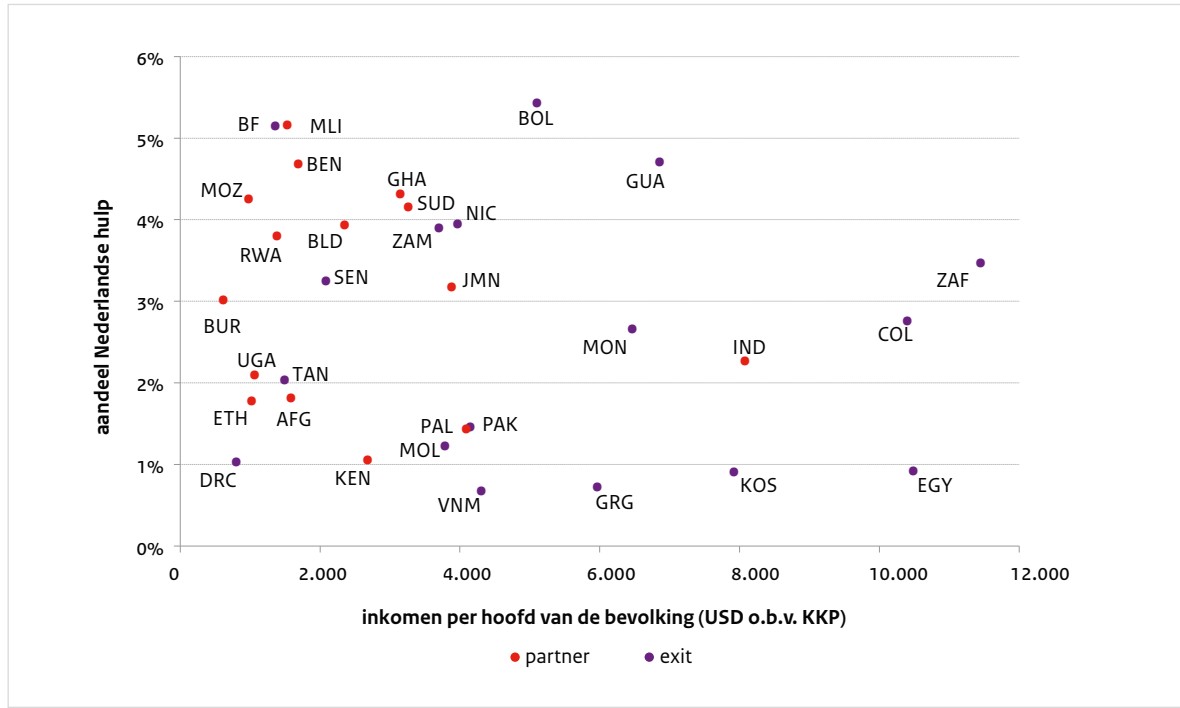
Een vraag is in hoeverre het Nederlandse beleid in staat is om met de beschikbare middelen bij te dragen aan het realiseren van wereldwijde doelstellingen. Vanaf 2010 heeft de Nederlandse overheid bezuinigingen doorgevoerd als onderdeel van een beleid dat is gericht op beperking van de overheidsuitgaven en het financieringstekort. Daarbij is gekozen voor een belangrijke vermindering van de steun aan de sociale sectoren: onderwijs en gezondheidszorg. De daling van de uitgaven aan deze categorieën zal zich de komende jaren verder voortzetten. De overweging hiervoor was dat Nederland op deze terreinen minder toegevoegde waarde zou hebben. Figuur 4 laat de uitgavenontwikkeling zien voor verschillende uitgavencategorieën. De grote categorie Overig BZ/BHOS bestaat hoofdzakelijk uit uitgaven aan multilaterale organisaties (VN-instellingen en Wereldbank) en uitgaven aan MFS-organisaties. Zij zijn minder goed toe te rekenen aan een specifiek doel. Nederland heeft verder gekozen voor een sterkere concentratie van de hulp door een vermindering van het aantal partnerlanden van 33 naar 15. Bij de landenkeuze speelden inkomen en de aanwezigheid van andere donoren een belangrijke rol, zoals ook blijkt uit de onderstaande figuur, maar het was niet de enige overweging. Toch zitten er, tegen

de achtergrond van de doelstellingen van het beleid, opvallende keuzes bij, zoals de beëindiging van de bilaterale hulp aan Burkina Faso. Een vraag is waarom de hulp aan Mali en Benin wel is gecontinueerd, maar die aan Burkina Faso niet. Of waarom Uganda en Kenia nog wel partnerlanden zijn, maar Tanzania niet. De gemaakte keuzes bevestigen dat het bij sterk uiteenlopende doelstellingen (succes voor het Nederlandse bedrijfsleven en duurzame inclusieve groei) niet altijd gemakkelijk zal zijn om synergie te realiseren.

De Nederlandse beleidswijzigingen sluiten niet naadloos aan bij de aanbevelingen van het IMF en de Wereldbank voor vermindering van de ongelijkheid in ontwikkelingslanden. Ondanks de erkenning dat resultaten van economische groei niet automatisch doorsijpelen naar de armste groepen en dat meer gedaan moet worden om inclusieve groei te realiseren, zet het beleid toch sterk in op versterking van middenklassen en productieve sectoren, daarmee impliciet toch weer vertrouwend op 'trickle down' effecten. De prioritaire thema's sluiten deels aan bij de sectoren die volgens IMF en Wereldbank van belang zijn voor een vermindering van de ongelijkheid, maar tegelijkertijd trekt Nederland zich terug uit de sectoren onderwijs en gezondheidszorg, sectoren die juist cruciaal zijn voor een verbetering van kansen.⁴ Per saldo is er ook een daling van de

⁴ De uitgaven voor SRGR mogen deels nog worden besteed aan de ondersteuning van gezondheidssystemen.

Figuur 5 Partnerlanden en exit-landen naar inkomen en aandeel Nederlandse hulp (2010)*

* Exclusief schulverlichting.

Bron: WDI; OECD/DAC.

uitgaven. Zo lijkt er een kloof te bestaan tussen hoge ambities en de bescheiden inzet op het terrein van inclusieve groei. Om later de resultaten vast te kunnen stellen en te kunnen bepalen in hoeverre het Nederlandse beleid heeft gewerkt, is het van belang om de algemeen geformuleerde doelstellingen op het beleid van inclusieve groei te concretiseren in specifiek door met de Nederlandse inzet te behalen resultaten.

Lessen uit IOB-evaluaties

Ongelijkheid heeft als thema aandacht gehad in verschillende IOB-evaluaties. Zo kwam het thema aan bod in verschillende deelstudies voor de *beleidsdoorlichting basisonderwijs* (IOB, 2011b). Deze lieten zien dat in de onderzochte landen de onderwijsdeelname onder de armste groepen het meest was gestegen, vooral ook door het afschaffen van het schoolgeld, iets wat mede mogelijk werd gemaakt door de sectorale steun van donoren. In de onderzochte landen zijn de verschillen tussen jongens en meisjes hierdoor sterk afgenomen. De kwaliteit van het basisonderwijs blijft echter een probleem. Ook al besteden ontvangende landen soms circa 20 procent van de overheidsbegroting aan onderwijs, de uitgaven blijven veel te laag om kwalitatief goed onderwijs te kunnen verzekeren. Dit geldt vooral voor de armste regio's. Daar blijkt de ongelijkheid tussen jongens en meisjes een heel goede indicator voor de kwaliteit van het onderwijs. Het is vooral nodig om meer te investeren in de opleiding van docenten. Datzelfde geldt ook voor de

verbetering van het post-primair onderwijs. Uit een studie naar Uganda (IOB, 2008) blijkt dat voor de armste groepen na het basisonderwijs de toegang tot het secundair onderwijs of de arbeidsmarkt beperkt blijft, met als gevolg een hoge voortijdige uitval uit het onderwijs. Het gevolg hiervan was dat jongeren van school komen zonder over beroepskwalificaties te beschikken.

Conclusies voor inclusieve groei: Investerings in beroepsonderwijs kunnen een belangrijke bijdrage leveren aan de versterking van inclusieve groei. Voor het basisonderwijs zijn investeringen vooral noodzakelijk in regio's waar de verschillen tussen jongens en meisjes nog groot zijn.

Het thema ongelijkheid heeft ook enige aandacht gekregen in de beleidsdoorlichting *drinkwater en sanitaire voorzieningen* (IOB, 2012d). De verschillende deelstudies lieten zien hoe belangrijk de Nederlandse programma's en sectorbijdragen waren geweest, juist voor achtergestelde huishoudens op het platteland. De verbeterde toegang tot voorzieningen gaf overigens nog geen garantie voor een daling van ziekten. Huishoudens bleven nog te vaak onveilige bronnen gebruiken. Een belangrijke les, zoals die ook al was betrokken bij de onderwijs-evaluaties, was dat voor een succesvol beleid investeringen in de 'hardware' gecombineerd moeten worden met voorlichting (water en sanitatie) en verbetering van het management (onderwijs).

Conclusies voor inclusieve groei: Om vooral projecten duurzaam te laten zijn, is het noodzakelijk deze institutioneel te borgen.

De in 2013 gepubliceerde beleidsdoorlichting van de Nederlandse steun aan sociale en reproductieve gezondheidszorg en rechten (SRGR) concludeerde dat mede door de Nederlandse hulp de beschikbaarheid van aidsremmers is toegenomen en de zorg voor moeder en kind is verbeterd. De ongelijkheid tussen bevolkingsgroepen in de toegang tot zorg neemt echter nauwelijks af, mede ook doordat te weinig initiatieven zich specifiek richten op de meest achtergestelde groepen. Voor arme families lijken grote gezinnen vaak de grootste zekerheid voor de oude dag op te leveren, terwijl juist de hoge bevolkingsgroei bijdraagt aan het in stand houden van de armoede. SRGR programma's zijn dan niet effectief zolang niet op andere wijze een vangnet wordt gecreëerd.

Conclusies voor inclusieve groei: Richt programma's meer op de armste 40%, waarbij het noodzakelijk is aandacht te hebben voor de factoren die maken dat het geboortecijfer hoog blijft. Dat betekent een samenhang met programma's die zijn gericht op een verbetering van inkomens.

De beleidsdoorlichting *begrotingssteun* (IOB, 2012b) kwam tot vergelijkbare conclusies voor de effecten van investeringen in publieke voorzieningen. Landen met begrotingssteun hebben meer bereikt op het terrein van de vermindering van armoede en ongelijkheid en de verbetering van publieke voorzieningen, dan landen zonder begrotingssteun. De verbeterde toegang is vooral ten goede gekomen aan de armste groepen. Een tweede conclusie is dat de groei-elasticiteit van armoede in die landen hoger was dan in landen zonder begrotingssteun: in landen met begrotingssteun was het verband tussen economische groei en armoedevermindering sterker dan in landen zonder. De doorlichting liet zien dat het instrument van begrotingssteun hier een significante rol in heeft gespeeld.

De evaluatie van de *schuldverlichting aan Nigeria* (IOB, 2011a) concludeerde niet alleen dat deze het land in staat stelde om de totale schuld zeer aanzienlijk te verminderen, maar ook dat deze bijdroeg aan het genereren van additionele middelen voor de MDG's, de bestrijding van armoede en productieve investeringen.

De beleidsdoorlichting *fragiele statenbeleid* (IOB, 2013a) concludeerde echter dat in deze landen de resultaten op het terrein van openbaar bestuur, infrastructuur en verbetering van basisvoorzieningen beperkt waren.

Conclusies voor inclusieve groei: Ondersteuning van overheidsprogramma's kan een effectieve manier zijn om de onderste 40% te bereiken met de verbetering van publieke voorzieningen. In het geval van fragiele staten is veel meer maatwerk, specifiek gericht op de lokale omstandigheden, noodzakelijk.

De hierboven genoemde resultaten zijn minder aanwijsbaar bij het beleid gericht op *private sector ontwikkeling* (IOB, 2014a). Deze beleidsdoorlichting stelde vast dat toegang van

de armsten tot infrastructuur kan helpen om inkomensverschillen te verkleinen, mits het gaat om gerichte investeringen. Verbetering van de infrastructuur heeft dan een positieve invloed op de toegang tot onderwijs en gezondheidszorg, verlaagt de productie- en transactiekosten en verbetert de arbeidsmarktparticipatie. Veronderstelde *trickle down* effecten van economische groei blijken echter vaak tegen te vallen, vooral als de voorzieningen niet specifiek op de armen zijn gericht. Het blijkt ook dat juist de armsten vaak nauwelijks profiteren van microkredieten. Zij kunnen geneigd zijn de kredieten te gebruiken voor consumptie in plaats van voor investeringen, en als de leningen al gebruikt worden voor investeringen dan kan de opbrengst te laag zijn om de hoge rentepercentages (15-25% en hoger) te betalen. Uit de beleidsdoorlichting bleek verder dat verschillende programma's een belangrijk deel van de uitgaven besteedden aan hoge(re)-middeninkomenslanden, dat zij nauwelijks een armoedefocus hadden en dat weinig bekend is over de resultaten. In een aparte evaluatie van het infrastructuurfonds voor de minst ontwikkelde landen – nu het *Infrastructure Development Fund* – kwam naar voren dat, in de eerste jaren van het fonds, de investeringen niet of nauwelijks tot additionele investeringen leidden, en dat de armste groepen er nauwelijks of geen profijt van hadden (IOB, 2009).

De resultaten van de beleidsdoorlichting worden ook bevestigd door de review van het *Initiatief Duurzame Handel* (IDH). IOB (2014f) concludeert in de review dat IDH met succes heeft bijgedragen aan duurzaamheidsinitiatieven, maar dat de effecten op armoede en arbeidsomstandigheden bescheiden zijn. Van een duurzame markttransformatie is nog geen sprake.

Conclusies voor inclusieve groei: Om positieve effecten van programma's voor private sector ontwikkeling te verzekeren is het noodzakelijk dat uitvoeringsorganisaties een expliciete armoedefocus houden, gericht op het verbeteren van de positie van huishoudens in de armste regio's, en er veel minder van uitgaan dat iedere investering uiteindelijk wel aan de armsten ten goede zal komen.⁵

Het IOB-onderzoek naar de *invloed van ontwikkelingshulp op de Nederlandse export* (IOB, 2014c) laat zien hoe er enerzijds een congruentie kan bestaan tussen de hulp en handel agenda, maar dat anderzijds belangen op de korte termijn snel uiteen kunnen lopen. Iedere euro bilaterale Nederlandse leidt tot 0,7-0,9 euro extra export, zo becijfert de studie. De bijdrage aan de Nederlandse economie is echter lager, circa 0,4 tot 0,55 euro per euro hulp. Het verschil zit in de grondstoffen en halffabricaten die Nederland voor de fabricage van deze exporten moet importeren. Op korte

⁵ Het beleid heeft sinds 2012 op advies van IOB invulling gegeven aan de noodzaak om projecten beter te evalueren. Daardoor wordt het mogelijk om binnen enkele jaren veel meer zicht te krijgen op de resultaten.

termijn zijn de effecten ook niet gelijk voor alle landen en is het effect voor (hogere-)middeninkomenslanden groter dan voor de armste landen.

Conclusies voor inclusieve groei: op korte termijn bestaat er niet direct een eenduidige relatie tussen inclusieve groei en belangen van het Nederlandse bedrijfsleven. Op langere termijn kan juist de steun aan de armste landen een effectief middel blijken te zijn voor het versterken van handelsrelaties.

Verschillende deelstudies voor de beleidsdoorlichting *hernieuwbare energie*, die IOB in 2015 zal publiceren, laten zien dat grootschalige programma's, zoals verbetering van de toegang tot het elektriciteitsnetwerk in plattelandsgebieden, het meest effectief zijn om te verzekeren dat achtergebleven gebieden delen in de toegenomen welvaart. De impactstudie voor toegang tot energie in Rwanda (IOB, 2014e) is daarvan een voorbeeld. Daaruit blijkt dat investeringen in kleinschalige voorzieningen, zoals biogas en zonnelampen, veel minder effectief zijn dan de aansluiting van (plattelands)huishoudens op het elektriciteitsnetwerk. Zij krijgen daarmee toegang tot nieuwe media (tv), en eveneens maakt het een uitbreiding van activiteiten in de particuliere sector mogelijk. Ook op scholen en in gezondheidsfaciliteiten neemt de kwaliteit toe door het gebruik van elektriciteit. De aansluitingskosten blijken voor de armste groepen echter prohibitief.

Conclusies voor inclusieve groei: Elektrificatie is een belangrijk instrument om in plattelandsgebieden de armste groepen te bereiken en hun levensomstandigheden te verbeteren. Het heeft positieve effecten op communicatie, de kwaliteit van publieke voorzieningen en de mogelijkheden om productieve activiteiten uit te breiden. Bij deze investeringen moet dan wel voldoende aandacht bestaan voor mogelijkheden van huishoudens om ook daadwerkelijk gebruik te maken van deze voorzieningen.

Een studie die uitgebreider aandacht besteedt aan de effecten van het Nederlandse beleid voor specifieke groepen, is het IOB-onderzoek naar de *coherentie van beleid* (2014d). Het gaat hierbij om een pilot, uitgevoerd voor Ghana. Een conclusie uit deze studie is dat juist de ontwikkelingshulp de meest positieve effecten heeft voor de armste groepen in Ghana, vooral ook in het (arme) noorden. Daar staat tegenover dat de beperking van de migratie naar Europa negatieve gevolgen heeft, vooral als deze de beperking alleen laag opgeleide werknemers treft. In dat geval is sprake van een brain drain en zijn de effecten voor Ghana negatief, ondanks de overmakingen van gelden door migranten naar het moederland (zie ook Fosu, 2011 en 2012).

Conclusies voor inclusieve groei: De studie bevestigt het grote belang van een vrije markttoegang van een land als Ghana tot Europa, maar laat tegelijk ook zien dat ontwikkelingshulp een van de meest effectieve instrumenten is om de armsten te bereiken.

Armoede is nog steeds in belangrijke mate een plattelandsfenomeen. Een groot deel van de armen woont en werkt op het platteland en dat betekent dan ook dat oplossingen al snel daar hun aangrijpingspunt moeten vinden.

Kunstmestsubsidies, zoals in Malawi, hebben potentieel een hoog bereik onder arme boeren (IOB, 2011d). De ervaringen met subsidies voor kunstmest zijn echter niet overal positief: zij verhogen de productiviteit, maar komen lang niet altijd ten goede aan de armste boeren (Thorbecke, 2013; IOB, 2011d). Een andere conclusie uit de IOB-evaluatie was dat de maïssubsidies een diversificatie van de landbouw in de weg stonden.

Conclusies voor inclusieve groei: De studies bevestigen de noodzaak van een goede targeting. Een manier om de focus te versterken en het beleid te richten op specifieke doelgroepen kan de ondersteuning van lokale ngo's zijn.

De evaluatie van de steun aan lokale ngo's door Nederlandse ambassade (IOB, 2014b) leert dat deze zinvol kan zijn in landen met een goed ontwikkeld maatschappelijk middenveld. Ambassades gebruiken deze financiering ook om de organisaties de kans te geven om de kritische dialoog met de overheid te versterken. De Nederlandse flexibiliteit in de financiering, meer gericht op basisfinanciering en minder op geormerkte activiteiten, kent echter ook keerzijden. Als de basisfinanciering een te groot deel van het budget gaat uitmaken en de steun niet is afgestemd, kan het wegvallen van de Nederlandse hulp de organisaties direct in de problemen brengen. Een tweede knelpunt kan zijn dat resultaten niet duurzaam zijn omdat de ondersteuning en advisering onvoldoende de knelpunten in de organisatie aanpakken. Dit is een van de conclusies van de mid-term evaluatie van SNV (2013d). IOB trok bij deze evaluatie ook de conclusie dat de SNV-programma's bijdroegen aan een verbeterde toegang tot basisvoorzieningen, maar dat arme boeren en boerinnen hier minder van hebben geprofiteerd.

Conclusies voor inclusieve groei: Bij ondersteuning van lokale organisaties is het van belang om oog te hebben voor structurele zwakheden van organisaties en deze aan te pakken. Basisfinanciering is door zijn flexibiliteit een belangrijk instrument, maar heeft een hoog risico op het creëren van afhankelijkheden.

Conclusies

De wereld heeft de doelstelling gehaald om tussen 1990 en 2015 de extreme armoede te halveren. Dit is vooral het gevolg van de daling in enkele grote Aziatische landen. Voor een groot aantal lage-inkomenslanden, grotendeels in Sub-Sahara Afrika, is het bereiken van deze doelstelling nog ver weg. Ondanks de daling van de armoede is de ongelijkheid in de wereld in de afgelopen decennia toegenomen. Daarbij trad een verschuiving op van ongelijkheid binnen landen naar een grotere ongelijkheid tussen landen. Deze trend lijkt sinds enkele jaren weer om te draaien: door de hoge economische groei in grote middeninkomenslanden neemt de ongelijkheid tussen landen af. De keerzijde hiervan is een stijging van de ongelijkheid in lage- en middeninkomenslanden.

De wereldgemeenschap heeft zich met de formulering van de Sustainable Development Goals tot doel gesteld om extreme armoede volledig te hebben uitgebannen in 2030. Daarnaast is het streven er op gericht dat de armste 40% in een land minimaal evenredig meedeelt in de ontwikkeling van de welvaart. In veel lage- en lage-middeninkomenslanden gaat het daarbij overigens om dezelfde groepen.

Beide doelstellingen zullen zonder extra inspanningen niet worden bereikt. Daarvoor is aanvullend beleid nodig. Om inclusieve groei te kunnen realiseren bevelen Wereldbank en IMF investeringen aan in menselijk kapitaal (vooral onderwijs en gezondheidszorg), het uitbreiden van sociale vangnetten en het verduurzamen (vergroenen) van de economie.

De Nederlandse beleidswijzigingen sluiten niet altijd goed aan bij deze aanbevelingen. Ondanks de erkenning dat resultaten van economische groei niet automatisch doorsijpelen naar de armste groepen en dat er meer gedaan moet worden om inclusieve groei te realiseren, vertrouwt het beleid sterk op de effecten van handel en private sector ontwikkeling. De ervaringen met het Nederlandse beleid op dat terrein leren dat, wil het beleid daadwerkelijk bijdragen aan inclusieve groei, dit een andere werkwijze vergt van uitvoerende organisaties. Zowel de beleidsdoorlichting private sector ontwikkeling als verschillende evaluaties op dit terrein constateerden dat de uitvoerende organisaties een te beperkte armoedefocus hadden en dat zij te weinig deden om vast te stellen of de investeringen ook daadwerkelijk bijdroegen aan inclusieve groei.

De studies van vooral het IMF en de Wereldbank laten zien dat inclusieve groei om meer vraagt dan versterking van handel en de private sector. Het is van belang om vooral de

belemmeringen in toegang weg te nemen; en niet alleen te focussen op de vraagzijde van de arbeidsmarkt maar ook op de aanbodzijde. Daarnaast moeten landen sociale vangnetten opzetten en uitbreiden. Met de beëindiging van bilaterale programma's (voor begrotingssteun en sectorsteun) zijn de instrumenten om het beleid te beïnvloeden afgenomen. Het beleid zet nu meer in op de ondersteuning van multilaterale programma's en projecten voor de prioritaire thema's. Bij dat laatste bestaat het risico dat de resultaten niet duurzaam zijn. Er lijkt voorts een kloof te bestaan tussen de hoge ambities en de bescheiden financiële inzet. Om resultaten vast te kunnen stellen en te kunnen bepalen in hoeverre het Nederlandse beleid succesvol is geweest, is het gewenst om de algemeen geformuleerde doelstellingen op het beleid van inclusieve groei te concretiseren in specifiek door de Nederlandse inzet te behalen resultaten.

Resultaten van IOB-evaluaties laten zien dat voor een beleid gericht op inclusieve groei:

- Nederland uit zou moeten gaan van knelpunten die inclusieve groei in de weg staan en niet zozeer van aanbodgedreven instrumenten;
- Nederland in specifieke situaties vooral na zou moeten gaan welke factoren de toegang beperken;
- Nederland naast de vraagkant van de arbeidsmarkt het oplossen van knelpunten bij de aanbod van arbeid zou moeten ondersteunen;
- de beleidsmakers na zouden kunnen gaan waar Nederland het verschil kan maken. Dit vereist een grondige kennis van de problematiek in het land, en veel minder een aanbodgericht beleid;
- het voor de duurzaamheid van resultaten van belang is om bij de ondersteuning van projecten oog te hebben voor structurele zwakheden en de institutionele context.

IOB werkt op dit moment aan een studie over ongelijkheid en streeft er naar om deze nog dit jaar af te ronden. Daarnaast zal IOB bij een evaluatie en/of doorlichting van de prioritaire sectoren meer aandacht besteden aan de effecten van de Nederlandse inspanningen op armoede en ongelijkheid. Dat geldt ten eerste voor de beleidsdoorlichting van het genderbeleid, die zich richt op de effectiviteit van het beleid om de politieke en sociaaleconomische ongelijkheid tussen vrouwen en mannen, en jongens en meisjes, op tal van terreinen te bestrijden. De evaluatie van de gevolgen van beëindiging van ontwikkelingssamenwerking gaat eveneens in op de gevolgen voor specifieke groepen. De beleidsdoorlichting voedselzekerheid, die IOB in 2016 zal afronden, besteedt eveneens ruime aandacht aan de effecten voor verschillende inkomensgroepen.

Bronnen

- AIV (2012), *Ongelijke werelden. Armoede, groei, ongelijkheid en de rol van internationale samenwerking*, Den Haag: AIV, advies nr. 80.
- Birdsall, Nancy (2005). *Why Inequality Matters in a Globalizing World*, Helsinki: UNU-WIDER,
- 2005 UNU-WIDER Annual Lecture.
- Bourguignon, François (2004), *The Poverty-growth-inequality triangle*, New Delhi: Indian Council for Research on International Economic Relations, New Delhi Working Papers.
- Bourguignon, François (2013), *The Globalisation of Inequality*, European University Institute, Max Weber Lecture No. 2013/02.
- Chen, Shaohua en Martin Ravallion (2010), ‘The Developing World Is Poorer Than We Thought, but No Less Successful in the Fight Against Poverty’, in: *The Quarterly Journal of Economics*, MIT Press, vol. 125(4), pp. 1577-1625, November.
- Davies, J., S. Sandström, A. Shorrocks en E. Wolff (2008), *The World Distribution of Household Wealth*, Helsinki: UNU-WIDER, Discussion Paper No. 2008/03.
- Dollar, D., T. Kleineberg en A. Kraay (2013), *Growth Still Is Good for the Poor*, Washington, D.C.: The World Bank, Policy Research Working Paper No. 6568.
- Easterly, William (2007), ‘Inequality Does Cause Underdevelopment: Insights from a New Instrument’, in: *Journal of Development Economics*, Vol. 84(2), pp. 755–776.
- Fosu, Augustin Kwasi (2011), *Growth, Inequality, and Poverty Reduction in Developing Countries: Recent Global Evidence*, Helsinki: UNU-WIDER, Working Paper Series.
- Fosu, Augustin Kwasi, 2012, *Growth of African Economies: Productivity, Policy Syndromes and the Importance of Institutions*, Oxford: Centre for the Study of African Economies, CSAE Working Paper Series 2012-11.
- Grimm, Michael (2011), ‘Does inequality in health impede growth?’, in: *Oxford Economic Papers*, 63 (3), pp. 448-474.
- Hirano, Yumeka en Shigeru Otsubo. (2014), *Aid is good for the poor*. Washington, D.C.: The World Bank, Policy Research Working Paper Series.
- IOB (2008), *Primary Education in Uganda*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 311.
- IOB (2009), *Investing in infrastructure. Evaluation of the LDC Infrastructure Fund*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 324.
- IOB (2011a), *Mutual interests – mutual benefits: Evaluation of the 2005 debt relief agreement between the Paris Club and Nigeria*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 341.
- IOB (2011b), *Education matters: Policy review of the Dutch contribution to basic education 1999-2009*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 353.
- IOB (2011c), *Between High Expectations and Reality: An evaluation of budget support in Zambia*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 356.
- IOB (2011d), *Improving food security: A systematic review of the impact of interventions in agricultural production, value chains, market regulation, and land security*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 363.
- IOB (2012), *Van infrastructuur naar duurzame impact – Beleidsdoorlichting van de Nederlandse bijdrage aan drinkwater en sanitaire voorzieningen 1990-2011*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 366.
- IOB (2012), *Begrotingssteun: Resultaten onder voorwaarden – Doorlichting van een instrument (2000-2011)*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 369.
- IOB (2013a), *Investeren in stabiliteit. Het Nederlandse fragiele statenbeleid doorgelicht*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 379.
- IOB (2013b), *Balancing Ideals with Practice: Policy evaluation of Dutch involvement in sexual and reproductive health and rights 2007-2012*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 381.
- IOB (2013c), *Op zoek naar nieuwe verhoudingen, evaluatie van het Nederlandse buitenlandbeleid in Latijns-Amerika*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 382.
- IOB (2013d), *Between Ambitions and Ambivalence: Mid-term Evaluation SNV Programme 2007-2015*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 387.
- IOB (2014a), *Op zoek naar focus en effectiviteit. Beleidsdoorlichting van de Nederlandse inzet voor Private Sector Ontwikkeling 2005-2012*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 389.
- IOB (2014b), *Useful Patchwork: Direct Funding of Local NGOs by Netherlands Embassies 2006-2012*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 391.
- IOB (2014c), *Good things come to those who make them happen: Return on aid for Dutch exports*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 392.
- IOB (2014d), *Autonomy, partnership and beyond: A counterfactual analysis of policy coherence for Ghana*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 394.
- IOB (2014e), *Access to Energy in Rwanda. Impact evaluation of activities supported by the Dutch Promoting Renewable Energy Programme*. Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 396.
- IOB (2014f), *Riding the wave of sustainable commodity sourcing – Review of the Sustainable Trade Initiative IDH 2008-2013*, Den Haag: Ministerie van Buitenlandse Zaken, IOB rapport nr. 397.
- Manda, Damiano Kulundu (2013), ‘Revisiting the Growth, Inequality and Poverty Nexus: An Overview’, in: *Journal of African economies*, Vol. 22, Suppl. 1, pp. 4-14
- Marrero, Gustavo A. en Juan G. Rodríguez (2013). ‘Inequality of Opportunity and Growth’, in: *Journal of Development Economics*, 104, pp. 107-122.
- Milanovic, Branko, (2011), *The haves and the have-nots, A brief and idiosyncratic history of global inequality*, New York: Basic Books.
- Milanovic, Branko (2012), *Global Income Inequality by the*

- Numbers : in History and Now – An overview*, Washington, D.C.: The World Bank, Policy Research Working Paper 6259.
- Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Wat de Wereld Verdient. Een nieuwe agenda voor hulp, handel en investeringen*, Tweede Kamer, Vergaderjaar 2012-2013, 33 625, nr. 1.
 - Ministerie van Buitenlandse Zaken, *Hulp, handel en investeringen. Brief van de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking*, Tweede Kamer, Vergaderjaar 2013-2014, 33 625, nr. 87.
 - Molina, Ezequiel, Ambar Narayan en Jaime Saavedra-Chanduvi (2013), *Outcomes, Opportunity and Development, Why Unequal Opportunities and Not Outcomes Hinder Economic Development*, Washington, D.C.: The World Bank, Policy Research Working Paper 6735.
 - Mosley, Paul (2015), 'Fiscal Composition and Aid Effectiveness: A Political Economy Model', in: *World Development*, Vol. 69, May 2015, pp. 106-115.
 - Ostry, Jonathan D., Andrew Berg, and Charalambos G. Tsangarides (2014), *Redistribution, Inequality, and Growth*, Washington, D.C.: IMF, SDN/14/02.
 - Isabel Ortiz, Matthew Cummins (2011), *Global Inequality: Beyond the Bottom Billion, A Rapid Review of Income Distribution in 141 Countries*, Parijs: UNICEF, Social and Economic Policy Working Paper.
 - Perry, Guillermo E., Omar S. Arias, J. Humberto López, William F. Maloney en Luis Servén (2006), *Poverty Reduction and Growth: Virtuous and Vicious Circles*, Washington, D.C.: The World Bank.
 - Ravallion, Martin (2005), *Inequality is Bad for the Poor*, Washington, D.C.: The World Bank, Policy Research Working Paper No. 3677.
 - Ravallion, Martin (2014), 'Are the World's Poorest Being Left Behind?', in: *NBER Working Papers* 20791, Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
 - Sumner, Andy (2010), *Global Poverty and the New Bottom billion: what if Three-quarters of the world's Poor Live in Middle-income countries*, Brighton: IDS, Working Paper Nr. 349.
 - Thorbecke, Erik (2013), 'The Interrelationship Linking Growth, Inequality and Poverty in Sub-Saharan Africa', in: *Journal of African economies*, Vol. 22, Suppl. 1, pp. 15-48.
 - World Bank (2012), *Jobs. World Development Report 2013*, Washington, D.C.: The World Bank.
 - World Bank (2015a), *Global Monitoring Report 2014/2015, Ending Poverty and Sharing Prosperity*, Washington, D.C.: The World Bank.
 - World Bank (2015b), *Purchasing Power Parities and the Real Size of World Economies, A comprehensive Report of the 2011 International Comparison Program*, Washington, D.C.: The World Bank.
 - Wilkinson, R. and K. Pickett (2010). *The Spirit Level: Why Equality Is Better for Everyone*. London: Penguin Group.

Afgeronde evaluaties

Reikwijdte van de BZ Evaluatieprogrammering

In 2013 is de begroting van het Ministerie van Buitenlandse Zaken in twee delen opgesplitst: een begroting voor Buitenlandse Zaken en een begroting voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Terwijl de oude begroting van het Ministerie van Buitenlandse Zaken nog acht artikelen kende, hebben de BZ begroting en BHOS begroting respectievelijk vier en vijf artikelen. Deze splitsing heeft ook gevolgen voor de dekking van de IOB evaluaties; het is niet mogelijk om een vergelijking met de reikwijdte van voorgaande jaren te maken.

De evaluaties van het beleid voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking over de periode 2010-2014 bieden een budgettaire afdekking van 62% van de (meerjarige) begroting. Voor de evaluaties die betrekking hadden op het beleid voor Buitenlandse Zaken was dit iets meer: 64%. Onderstaande figuren bieden een overzicht van de dekking binnen de gemiddelde uitgaven van beide begrotingen voor de periode 2010-2014. De uitgaven betreffen enkel de programmabudgetten; contributies, verplichte bijdragen, (EU-)afdrachten en BTW zijn er buiten gelaten.

Buitenlandse Zaken

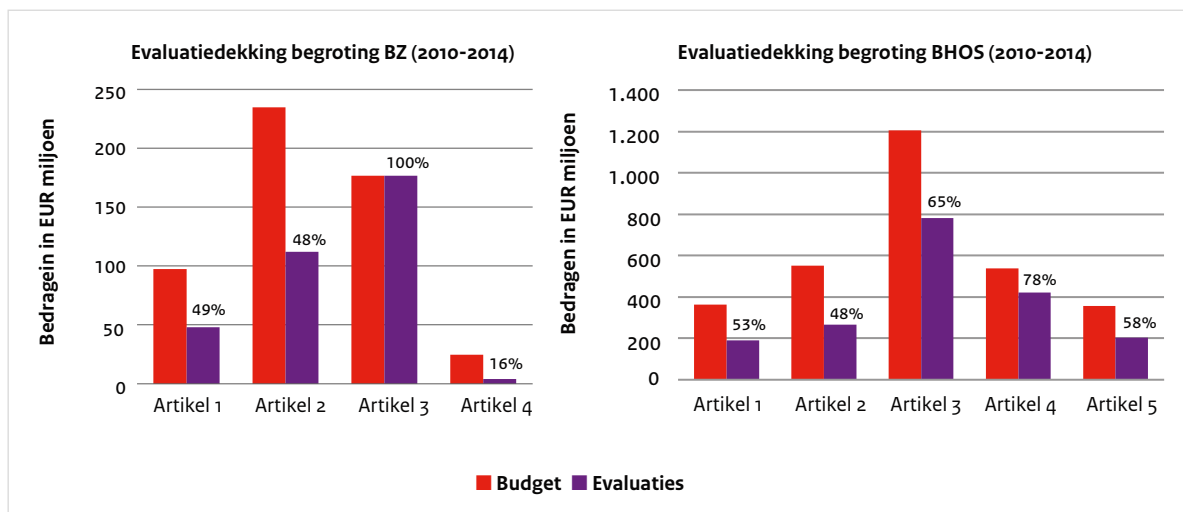
De dekking van de vier afzonderlijke artikelen van de begroting voor Buitenlandse Zaken liep nogal uiteen. Zo was artikel 3 ('Europese samenwerking') volledig gedekt, terwijl nog geen 16% van de uitgaven onder artikel 4 ('Consulaire belangenbehartiging en het internationaal

uitdragen van Nederlandse waarden en belangen') gedekt waren met evaluaties. Ook hierover zal komend jaar een tweetal beleidsdoorlichtingen worden uitgebracht, waardoor de dekking aanzienlijk zal verbeteren. De overige twee artikelen kenden een dekking van net onder de 50%.

In 2015 en 2016 worden vijf IOB-beleidsdoorlichtingen afgerond onder artikel 2 (hernieuwbare energie; voedselzekerheid), artikel 3 (gender equality) en artikel 4 (goed bestuur; humanitaire hulp) van de BHOS-begroting. Voor wat betreft de BZ begroting zullen in diezelfde periode in totaal vier beleidsdoorlichtingen worden afgerond onder artikel 1 (internationale rechtsorde), artikel 3 (Europees nabuurschapsbeleid), en artikel 4 (Internationaal cultuurbeleid; publieksdiplomatie).

Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

Voor vier van de vijf artikelen is de dekking meer dan 50%; artikel 2 ('Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water') is slechts voor 48% afgedekt. Voor de komende jaren staan echter twee omvangrijke beleidsdoorlichtingen gepland die de dekking van dit artikel zullen doen toenemen. Voor artikel 3 ('Sociale vooruitgang'), dat de meest omvangrijke uitgaven kent, was de dekking bijna 65%. Onder artikel 4 ('Vrede en veiligheid voor ontwikkeling') werd zelfs meer dan 78% van de uitgaven afgedekt met evaluaties.

Buitenlandse Zaken

Beleidsartikel 1 – Versterkte internationale rechtsorde en eerbiediging van de mensenrechten

Navigating a sea of interests

Policy evaluation of Dutch foreign human rights policy 2008-2013 | IOB evaluation # 398

De bescherming en bevordering van mensenrechten vormt al decennialang een belangrijk onderdeel van het Nederlandse buitenlandbeleid. Tussen 2008 en 2013 gaf Nederland hier ongeveer EUR 324 miljoen aan uit. De beleidsdoorlichting geeft weer wat de Nederlandse inspanningen op dit gebied hebben bijgedragen aan meer respect voor en betere bescherming en bevordering van mensenrechten. De beleidsdoorlichting diepte vijf thema's van het Nederlandse beleid uit: mensenrechtenverdedigers; vrouwenrechten; de rechten van lesbiennes, homomannen, biseksuelen en transgenders (LHBT); vrijheid van meningsuiting; en de relatie tussen het bedrijfsleven en mensenrechten.

De beleidsdoorlichting onderzocht in negen landen (Colombia, Guatemala, Kazachstan, Marokko, Nigeria, de Palestijnse Gebieden, Rusland, Sri Lanka en Zimbabwe) in hoeverre het mensenrechtenbeleid heeft bijgedragen aan de gestelde doelen. In Marokko en Rusland zijn speciaal voor deze evaluatie landenstudies uitgevoerd. De bevindingen in de overige landen berusten op bestaande evaluaties, aangevuld met documentstudie en interviews. Daarnaast is gekeken naar de Nederlandse samenwerking binnen de Raad van Europa, de Europese Unie en VN-lichamen. Ook zijn elf wereldwijde projecten van het Mensenrechtenfonds onderzocht.

Hoofdbevindingen

Consistentie

In de evaluatieperiode zijn er drie beleidsstrategieën voor het mensenrechtenbeleid uitgebracht (2007, 2011, 2013). De thematische prioriteiten vertoonden voldoende consistentie. In de jaren 2010-2012 verloren mensenrechten wel aan gewicht ten opzichte van andere prioriteiten, zoals het bevorderen van economische belangen van Nederland in het buitenland. De beleidsstrategie van 2013 is een

ambitieuw document, waarin zorgvuldig staat beschreven wat Nederland voornemens is te gaan doen met betrekking tot de thematische prioriteiten. Veel minder aandacht gaat uit naar wat Nederland hiermee beoogt te bereiken.

Coherentie

In de praktijk zijn het economische beleid en het mensenrechtenbeleid nog twee op zichzelf staande terreinen binnen het buitenlandbeleid. In sommige gevallen bleek dat economische belangen een nadrukkelijke inzet voor mensenrechten verhinderden. De samenhang van de Nederlandse inzet voor mensenrechten in het buitenland is nauw verbonden met hoe in Nederland zelf wordt omgegaan met kritiek op de mensenrechtensituatie, bijvoorbeeld waar het de omgang met asielzoekers betreft. Nederland reageerde wisselend op aanbevelingen van VN-lichamen en de Raad van Europa.

Doeltreffendheid multilaterale inzet

In multilateraal verband zet Nederland zich op een betrokken en professionele wijze in voor mensenrechten. Nederland staat bekend als een speler met expertise die goed kan onderhandelen, bijvoorbeeld over resoluties in de Mensenrechtenraad. Sinds het Verdrag van Lissabon loopt de uitvoering van het mensenrechtenbeleid steeds meer via de Europese Unie. In landen waar EU-lidstaten veel geopolitieke en economische belangen hebben, bleek het lastig om tot een gezamenlijk EU-standpunt te komen of werd de boodschap erg afgezwakt. Dit was het geval in Marokko en Rusland. Nederland zou zich mogen inspannen voor een thematische taakverdeling binnen de EU. Ook zou meer aandacht kunnen uitgaan naar de resultaten en doeltreffendheid van EU-diplomatie.

Doeltreffendheid inzet op landenniveau

In de onderzochte landen bleek de inzet en reputatie van Nederland zeer wisselend. In landen zoals Kazachstan, Rusland en Zimbabwe was Nederland een belangrijke en zichtbare speler. In andere landen was de betrokkenheid van Nederland minder prominent. Redenen voor deze minder duidelijke inzet voor mensenrechten variëren van tactische overwegingen, de historische banden met een land, het bevorderen en veiligstellen van andere Nederlandse belangen – zoals op het gebied van energievoorziening of de economische betrekkingen –, tot de capaciteit die op de ambassades beschikbaar is voor het uitdragen van het mensenrechtenbeleid.

Nederland spreekt landen zowel openlijk aan op hun mensenrechtensituatie als via stille diplomatie. De beleidsdoorlichting constateerde dat er weinig informatie beschikbaar is over de effecten van deze diplomatieke inspanningen. Het zou goed zijn als Nederland meer inzicht zou kunnen verschaffen in de strategie voor en de resultaten van de diplomatieke inzet.

Een belangrijk instrument in de uitvoering van het mensenrechtenbeleid is de financiële, morele en politieke steun aan mensenrechtenorganisaties. De beleidsdoorlichting constateerde dat de projecten die gefinancierd zijn via het Mensenrechtenfonds in veel gevallen positieve resultaten hebben opgeleverd. Wel zijn relatief veel activiteiten gericht op bewustwording, en minder op zaken als de bescherming van slachtoffers of de vervolging van mensenrechtenschenders.

Ook is er nauwelijks afstemming over welke activiteiten door Nederland ondersteund worden, en welke door andere donoren. Een ander punt van zorg is dat door een afnemende aanwezigheid van Nederland in de wereld in steeds minder landen mensenrechtenprojecten kunnen worden gesteund.

De beleidsdoorlichting is eind 2014 afgerond maar wordt juni 2015 samen met een beleidsreactie aan de Tweede Kamer aangeboden.

Beleidsartikel 3 – Europese samenwerking

Strategie bij benadering

Nederlandse coalitievorming en de multi-bi benadering in het kader van de EU-besluitvorming (2008-2012) | IOB evaluatie # 395

Het vermogen van Nederland om invloed uit te oefenen binnen de besluitvorming van de Europese Unie (EU) is de afgelopen tien jaar onder druk komen te staan, met name als gevolg van de uitbreiding van 15 naar 27 lidstaten. Om de Nederlandse belangen zo goed mogelijk te verdedigen, ging Nederland binnen de EU-besluitvorming coalities aan met andere lidstaten. Bovendien werd met het oog op een versterking van de Nederlandse positie in Europa geïnvesteerd in de bilaterale relaties met hen en werd de Benelux-samenwerking geïntensiveerd. Het idee om de bilaterale relaties meer in functie te stellen van de multilaterale samenwerking (onder andere op EU-niveau) heet de 'multi-bi benadering'. Bilaterale instrumenten die hiervoor worden ingezet zijn met name Nederlandse ambassades in de Europese hoofdsteden, inkomende en uitgaande bezoeken op politiek en ambtelijk niveau, bilaterale conferenties en de wederzijdse detachering van diplomaten.

Hoofdbevindingen

Coalitievorming

Nederland is actief als het gaat om het vormen, mobiliseren en benutten van coalities. Deze coalities worden meestal vanuit een zeker automatisme gevormd met lidstaten met overeenkomstige standpunten. Coalitievorming geeft Nederland duidelijk invloed als Nederland steun zoekt voor een eigen voorstel en de aard van het vraagstuk ruimte biedt om andere lidstaten te overtuigen. Zijn standpunten echter ingegeven door harde belangen, dan is het krachtenveld en de samenhang van de coalitie doorslaggevend. Coalities waarbij Nederland met andere lidstaten een blokkerende minderheid vormt, vallen uiteindelijk vaak uit elkaar in het proces van compromisvorming of belangenuitruil. De opstelling van Duitsland en Frankrijk is voor Nederland vaak doorslaggevend voor een wenselijk resultaat.

Benelux Politieke Samenwerking

De afstemming tussen onderhandelaars van de Benelux-landen is sinds 2008 geïntensiveerd, maar blijft beperkt tot de beleidsterreinen Algemene Zaken, Buitenlandse Zaken en Justitie en Binnenlandse Zaken. Dankzij de uitwisseling van standpunten, informatie en kennis krijgen de Benelux-landen meer begrip voor elkaars standpunten en steunen zij elkaar vaker in Europese vergaderingen. Soms nemen zij gezamenlijke standpunten in of stellen een gezamenlijk positiepapier op. Dankzij de pro-Europese reputatie van de Benelux omarmen andere lidstaten deze standpunten sneller dan nationale standpunten. De Benelux-standpunten drukken echter geen duidelijk stempel op het onderhandelingsresultaat.

Multi-bi benadering

Nederland investeerde het meest in de relaties met Duitsland, Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Polen en België. Dit waren de lidstaten waaraan Nederland een belangrijke rol toedichtte in de EU-besluitvorming. Met de kleinere, meest gelijkgezinde lidstaten Zweden, Denemarken en Finland was de afstemming al zo intensief dat verdere investering niet nodig was. De ambassades in de EU-hoofdsteden speelden een zichtbare rol door het leveren van informatie over de achtergronden van standpunten, het uitdragen van het Nederlandse standpunt en het creëren van een basis voor beïnvloeding. Onderhandelaars onderschreven het belang van goede relaties, maar dat belang is moeilijk empirisch vast te stellen.

Aandachtspunten

- Waak voor teveel automatisme in de coalitievorming en zoek ook niet voor de hand liggende partners op.
- Vertrouw minder vaak op het eigen gelijk en de kracht van argumentatie en ga tijdig compromissen aan, dit vraagt flexibiliteit van het eigen standpunt en het vooraf identificeren van uitruilpunten.
- Maak beter gebruik van krachtenveldanalyses.
- Beïnvloeding van de Duits-Franse dynamiek blijft de centrale uitdaging. Het doen van creatieve en constructieve voorstellen lijkt een van de weinige kansrijke methoden daarvoor.
- Een strategische in plaats van ad hoc inzet van de Benelux vraagt om een betere voorbereiding en afweging. Ook vraagt dit dat Nederland soms Belgisch-Luxemburgse standpunten steunt.

- Onderzoek mogelijkheden voor bredere samenwerking tussen de drie landen, zonder al te hoog gespannen verwachtingen.
- Reflecteer op de betekenis, reikwijdte en het operationeel maken van de multi-bi benadering.
- Zet ambassades doelmatiger in door hen vaker op verzoek te laten rapporteren en hen gericht over dossiers te informeren.

Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

Beleidsartikel 1 – Duurzame handel en investeringen

Op zoek naar focus en effectiviteit

Beleidsdoorlichting van de Nederlandse inzet voor private sector ontwikkeling 2005-2012 | IOB evaluatie # 389

Deze beleidsdoorlichting is eind 2013 afgerond en het rapport is in 2014 samen met een beleidsreactie naar de Tweede Kamer gestuurd. De samenvatting van deze beleidsdoorlichting is te vinden in het IOB Jaarbericht 2013.

Balanceren tussen koopmanschap en diplomatie

Evaluatie van de Netherlands Business Support Offices (2008-2013) | IOB evaluatie # 393

Buitenlandse handel en investeringen zijn van groot belang voor de Nederlandse economie. Een groot gedeelte van het Nederlandse bedrijfsleven is internationaal actief. Dat de overheid op dit terrein betrokken is, vloeit voort uit de gedachte dat ondersteuning, aanmoediging en bemiddeling katalyserend werkt bij het stimuleren van handel en investeringen over de grens.

Sinds vijftien jaar zijn de *Netherlands Business Support Offices* (NBSO's) actief om (mkb-)bedrijven op dit terrein bij te staan, naast en in aanvulling op het netwerk van de Nederlandse ambassades en consulaten-generaal in het buitenland.

De in 2014 afgeronde evaluatie *Balanceren tussen koopmanschap en diplomatie* gaat in op de doeltreffendheid, relevantie en doelmatigheid van het NBSO-netwerk en omvat de periode 2008-2013. Het rapport geeft antwoord op de vraag welke bijdrage het netwerk levert aan de handels- en investeringsbevordering onder het Nederlandse bedrijfsleven dat internationaal opereert.

Hoofdbevindingen

Doeltreffendheid

De evaluatie gaat specifiek in op de publieke taak van de overheid omtrent handelsbevordering. Statistische analyse toont een indicatieve bijdrage van ongeveer vijf procent aan additionele export van de bedrijven die gebruikmaakten van de handelsondersteuning door NBSO's. Daarnaast gaf zes van de tien bedrijven die een NBSO om advies vroegen aan, daar concreet iets aan te hebben gehad tijdens hun

internationaliseringsactiviteiten. De adviezen richtten zich met name op import- en exportzaken, het opzetten van een bedrijf in het buitenland, politieke- en economische informatie, bedrijvencheck, sectorale informatie, handelsmissies en *matchmaking*.

Er wordt echter te weinig differentiatie aangebracht in het type ondersteuning voor gevestigde en opkomende markten waar de meeste vraag naar is, afhankelijk van de gesignaleerde marktimperfecties. NBSO's vervullen in de praktijk drie soorten functies/rollen, namelijk die van 1) gids/weg- en doorverwijzer, 2) matchmaker en 3) bemiddelaar bij de uitvoering/vestiging van bedrijfsactiviteiten. Vooral de laatste rol is voor bedrijven van groot belang gebleken. De standaardinrichting van een NBSO biedt nu niet de ruimte om in de nieuwste groeimarkten (CIVETS/next 11⁶) te opereren. Hier zou nadrukkelijk beleid over kunnen worden geformuleerd.

Relevantie

Ten aanzien van de relevantie van het NBSO-netwerk voor het Nederlandse bedrijfsleven blijkt dat de handelskantoren met hun aanwezigheid het internationaliseringsproces van bedrijven vergemakkelijken, vooral in landen met complexe economische regelgeving. Het unieke – fijnmazige – netwerk van kantoren ter plaatse is een belangrijke toegevoegde waarde, vergeleken met andere (private en publieke) vormen van handelsondersteuning. De toegang tot informatie, handelspartners en netwerken die NBSO's kunnen bieden sluit aan bij de behoefte van zowel startende als actieve bedrijven in kansrijke markten binnen en buiten de EU.

Strategische vraagsturing is nog beperkt tot het openen en sluiten van kantoren en het aanbod van diensten. Het eigenaarschap betreffende vorm en functie van het netwerk ligt nu te eenzijdig bij de overheid. Publiek-private fora (bijvoorbeeld NIO, Dutch Trade Board, brancheverenigingen) worden nog niet benut om strategische keuzes op dit terrein te maken.

Doelmatigheid

Ten slotte gaat de evaluatie in op de interne organisatie, management en bedrijfsvoering omtrent het NBSO-netwerk in samenhang met de posten. NBSO's worden niet op resultaten gestuurd maar op *output*. In de huidige opzet worden de resultaten van de economische dienstverlening niet systematisch gemonitord en geëvalueerd. Om de

⁶ Colombia, Indonesië, Vietnam, Egypte, Turkije, Zuid-Afrika (CIVETS); Bangladesh, Egypte, Indonesië, Iran, Mexico, Nigeria, Pakistan, Filipijnen, Turkije, Zuid-Korea, Vietnam (Next Eleven).

resultaten van het NBSO- en handelsnetwerk in beeld te brengen, is dit echter een noodzakelijke voorwaarde. IOB bepleit dat het NBSO-netwerk meer herkenbaarheid en meer zichtbaarheid krijgt, en ook meer aan follow-up doet.

Het aansturingsmechanisme van NBSO's bleek complex en weinig transparant. Daarnaast werkte het ontbreken van een officiële status van NBSO-kantoren belemmerend voor de uitvoering en beperkt het de reikwijdte van de werkzaamheden. Dit zet kantoren op achterstand ten opzichte van handelskantoren van andere landen. Dit betekent niet dat het kantoor of het personeel van NBSO's over een diplomatieke status moet beschikken, maar wel dat duidelijk is dat zij onder de vlag van de officiële Nederlandse vertegenwoordiging hun werkzaamheden verrichten. Daarbij is flexibeler personeelsbeleid een vereiste.

Mede op basis van een tussenrapport van IOB (juni 2013) aan de departementsleiding is besloten om het netwerk onder te brengen bij Agentschap NL om deze zaken te verbeteren en daarbij meer overeenkomst te bereiken met de bestaande beheerssystematiek van de attachénetwerken.

Beleidsartikel 2 – Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water

Access to Energy in Rwanda

Impact evaluation of activities supported by the Dutch Promoting Renewable Energy Programme | IOB evaluation # 396

In 2008 werd het EUR 500 miljoen kostende *Promoting Renewable Energy Programme* (PREP) gelanceerd. Rwanda behoort tot de landen waar de meeste PREP-gefinancierde interventies plaatsvonden: in totaal EUR 85 miljoen. IOB evalueerde de impact van vier van die programma's: de uitrol van het elektriciteitsnetwerk (EUR 30 miljoen), het nationale biogas programma (EUR 5 miljoen), de vermarkting van lampen op zonne-energie (EUR 340.000) en een project voor capaciteitsopbouw van de energie-autoriteit in Rwanda.

De onderliggende studies zijn uitgevoerd door het *Rheinisch-Westfälisches Institut für Wirtschaftsforschung* (RWI), het *Institute of Social Studies en Erasmus Research & Business Support* (beiden Erasmus Universiteit Rotterdam) in samenwerking met het Rwandese onderzoeksbureau IB&C. Voor de studies zijn zowel kwalitatieve als kwantitatieve onderzoeksmethoden gebruikt, waaronder een randomised controlled trial in het geval van de zonnelampen. De rapportage over Rwanda maakt deel uit van de studies in het kader van de beleidsdoorlichting *Hernieuwbare energie en Ontwikkelingssamenwerking* (zie Lopend onderzoek).

Hoofdbevindingen

Relevantie

De activiteiten waren relevant voor wat betreft de beleidsdoelstellingen van de Rwandese overheid en die van het *Promoting Renewable Energy Programme*. De Nederlandse ontwikkelingssamenwerking speelde een katalyserende rol voor de uitrol van het elektriciteitsnetwerk door het bekostigen van de investeringsprospectus die andere ontwikkelingspartners aanmoedigde om mee te financieren.

Doeltreffendheid

De vier programma's samen verleenden aan zo'n 300.000 huishoudens toegang tot energie, waarvan 280.000 huishoudens tot het elektriciteitsnetwerk. Ongeveer 60 procent van de huishoudens in de aangesloten dorpen

gebruikt ook daadwerkelijk elektriciteit. Zowel de biogasinstallaties als de zonnelampen vonden maar matige aftrek onder de bevolking, en waren minder doeltreffend voor wat betreft de toegang tot kookenergie en licht.

Doelmatigheid

De uitrol van het elektriciteitsnetwerk was doelmatig in de zin van lage transactiekosten en doelmatigheidswinst in de loop van de tijd. De lage afzet van biogasinstallaties leidde tot hoge kosten per afgezette eenheid en een blijvend hoog subsidieniveau.

Impact

De uitrol van het elektriciteitsnetwerk heeft geen impact gehad op het huishoudinkomen en op de uitgaven van huishoudens, met uitzondering van de ongeveer 10 procent van de huishoudens die de stroom ook productief gebruiken. Biogasinstallaties hebben een lange terugbetalingsperiode (9 jaar) voordat zij voordeel opleveren aan de gebruiker in termen van het huishoudbudget. De impact van zonnelampen op dat budget is verwaarloosbaar.

Het gebruik van elektriciteit heeft de meeste impact op het welzijn: er is impact op de gezondheid, op toegang tot informatie, en het beïnvloedt menselijk gedrag. De impact van biogasinstallaties en zonnelampen ligt vooral op het gebied van comfort (bijvoorbeeld een schone keuken).

De impact op het milieu is gering: alleen biogas levert een besparing op het brandhoutgebruik. Alles bij elkaar dragen de bestudeerde interventies niet veel bij aan de reductie van de CO₂-uitstoot. Zonnelampen hebben het nadeel dat gebruikte batterijen in het milieu terechtkomen.

Duurzaamheid

Energie heeft een hoge prioriteit in het beleid van de centrale overheid in Rwanda, en daarmee staat de overheid garant voor een verdere ontwikkeling voor wat betreft toegang tot (hernieuwbare) energie, met name elektriciteit. Hoe verder afgelegen en hoe lager de huishoudensdichtheid, hoe hoger de distributiekosten van elektriciteit per huishouden. Verdere uitrol van het elektriciteitsnet is in toenemende mate afhankelijk van subsidie. Er had zich nog geen duurzame markt voor biogas ontwikkeld.

Beleidsartikel 3 – Sociale vooruitgang

Evaluatie van de subsidieverlening aan de Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO)

IOB evaluatie # 390

De werkzaamheden van NCDO vloeien voort uit de Kamerbrief *Investeren in mondiaal burgerschap* (mei 2009)⁷ met daarin beleid op het gebied van maatschappelijke steun en/of betrokkenheid bij internationale samenwerking. NCDO krijgt de opdracht om als kennis- en adviescentrum actief bij te dragen aan een betere toegankelijkheid in Nederland van kennis en ervaringen met burgerschap in relatie tot internationale samenwerking. NCDO dient zich om te vormen tot ‘kennismakelaar, adviseur en strategische aanjager’ op het gebied van mondiaal burgerschap in Nederland. De NCDO ‘nieuwe stijl’ moet kennis over internationale samenwerking en mondiale kwesties verzamelen en doorgeven. Zij dient het maatschappelijk debat erover te bevorderen en er meer jongeren bij te betrekken. In de periode 2011-2014 ontvangt NCDO hiervoor EUR 38,5 miljoen subsidie van het ministerie van Buitenlandse Zaken.

De evaluatie kijkt in hoeverre de activiteiten van NCDO hebben bijgedragen aan de beoogde bevordering van wereldburgerschap. Zij beoordeelt de resultaten van wat NCDO, al dan niet met partners, op grond van de subsidieovereenkomst heeft ondernomen in jaren 2011 tot en met 2013.

Hoofdbevindingen

NCDO heeft zich in korte tijd omgevormd tot een kennis- en adviescentrum, mede door innovatieve benaderingen en door deskundig en toegewijd personeel. De reorganisatie verliep niet zonder horten of stoten, zowel intern als in de relatie met het ministerie. NCDO ‘nieuwe stijl’ onderneemt een mix van vraag- en aanbodgestuurde activiteiten en werkt hierbij steeds meer samen met andere organisaties. De werkzaamheden van NCDO bevorderen mondiaal burgerschap.

Kwaliteit en gebruik van diensten en producten

De gebruikers van diensten en producten van NCDO zijn positief over de geleverde kwaliteit en gebruikswaarde. De twee belangrijkste producten zijn het multimedialplatform OneWorld en het op het basisonderwijs gerichte Samsam

met bijbehorende lesmethoden. Hiermee worden grote groepen Nederlanders bereikt. OneWorld vervult de rol van aandrager van kennis voor de burger en die van kritisch volger van de overheid, het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties. Samsam wordt op vrijwel alle basisscholen gebruikt en draagt daarmee serieus bij aan wereldburgerschapseducatie.

Het door NCDO verrichte onderzoek is overwegend van goede kwaliteit. Dit geldt ook voor kleinere projecten gericht op doelgroepen: jongeren werkzaam op het gebied van duurzaam voedsel en degenen die ontwikkelingsprojecten en kleinschalige sociale ondernemingen opzetten in ontwikkelingslanden.

Voor een aantal activiteiten, waaronder het OneWorld platform en de debattenreeksen, geldt dat de lezers en bezoekers veelal hoogopgeleid zijn en reeds geïnteresseerd in de onderwerpen. Zij zijn niet representatief voor de ‘gemiddelde’ Nederlander, maar vertegenwoordigen wel meerdere sectoren in de samenleving. Het aantal gebruikers van de onderzoeken van de NCDO is gering. Het bereik van de NCDO-activiteiten wordt vergroot doordat landelijke en regionale bladen daar aandacht aan besteden.

Uitdagingen

NCDO rapporteert de resultaten op geaggregeerde wijze via outcome-indicatoren. Voorzichtigheid is geboden bij het ‘optellen’ van resultaten van vaak ongelijksoortige activiteiten. Het meten van de nationale impact van NCDO-activiteiten is buitengewoon moeilijk, omdat kennisvermeerdering en verandering van houding en gedrag zelden zijn toe te schrijven aan het werk van één actor.

NCDO is begonnen om eigen inkomsten te creëren. Enkel vraaggericht te werk gaan kan echter de taak belemmeren om kennis en inzicht bij een zo breed mogelijk publiek te vergroten. Dit komt omdat een groot deel van het beoogde publiek niet primair vraagt om informatie over mondiale aangelegenheden. Het bereiken van de minder geïnteresseerde burgers blijft een uitdaging, evenals het vinden van het juiste evenwicht tussen aanbod- en vraaggestuurd opereren.

Useful Patchwork

Direct Funding of Local NGOs by Netherlands Embassies 2006-2012 | IOB evaluation # 391

Vanaf het midden van de jaren 90 werd de verantwoordelijkheid voor de besteding van het budget voor ontwikkelingssamenwerking meer en meer gedelegeerd van het departement naar de ambassades. Ook directe financiering van lokale maatschappelijke organisaties door ambassades, dus zonder betrokkenheid van intermediaire organisaties, nam toe. In deze evaluatie wordt het landschap van directe financiering beschreven, en vragen over hoe en waarom lokale organisaties direct gefinancierd werden en wat daarvan de resultaten waren, worden beantwoord. De evaluatie heeft betrekking op de periode 2006-2012. Informatie werd verzameld over achttien landen en verdiepingsstudies werden uitgevoerd in vier van die landen: Benin, Ethiopië, Mozambique en Sudan.

Hoofdbevindingen

In de onderzochte periode kanaliseerden de ambassades 24 procent van al hun financieringen via internationale, noordelijke en lokale niet-gouvernementele organisaties (ngo's). Het ging in totaal om EUR 950 miljoen; dat is gemiddeld EUR 7,5 miljoen per land per jaar. In de loop der jaren zijn de uitgaven enigszins toegenomen, zij het dat de omvang van de uitgaven per ambassade sterk kunnen verschillen. Ruim een derde van het geld ging naar lokale ngo's voor directe dienstverlening aan arme bevolkingsgroepen, versterking van het maatschappelijk middenveld en overige activiteiten. In landen als Benin, Ethiopië, Mozambique en Bangladesh ging het meeste geld naar dienstverlening. In landen als Sudan en Uganda lag de nadruk meer op steun aan versterking van het maatschappelijk middenveld. Soms, zoals in Afghanistan, werden verschillende soorten activiteiten door dezelfde organisatie uitgevoerd.

Directe financiering van lokale ngo's is weinig problematisch in landen zoals Benin en Mozambique die al een redelijk ontwikkeld maatschappelijk middenveld hebben. Maar in landen zoals Sudan en Ethiopië met veel vrijheidsbeperkingen, heeft het middenveld juist een extra duwtje nodig.

IOB constateert dat de directe financieringen aansloten bij vooraf centraal vastgestelde thematische speerpunten, maar dat er verder nauwelijks sturing vanuit het ministerie in Den Haag was. Ook de ambassades hadden geen expliciet gedocumenteerd beleid voor directe financiering. Dit bleek echter een voordeel. De ambassades konden grotendeels zelf bepalen welk soort organisaties en activiteiten zij wilden ondersteunen, voor hoe lang en met hoeveel geld. Het resultaat biedt het beeld van een 'nuttige lappendeken', waarbij patronen en kleuren verwijzen naar concrete verschillen per land.

De meeste directe financieringen pasten goed binnen het landenprogramma van de ambassades. Maar complementariteit met financieringen van andere donoren was nauwelijks leidend bij hun keuzes. Ambassades voerden hierover weinig overleg met andere donorlanden. Dit leidde soms tot een minder doeltreffende en minder doelmatige aanpak. Medefinancieringsorganisaties en ambassades steunden zelden dezelfde lokale ngo's. Waar beide partijen samenwerkten, was de relatie in de regel goed. Ambassades steunden doorgaans activiteiten van meer ervaren lokale ngo's via projecten met een gemiddelde duur van vier jaar.

Een belangrijke bevinding van IOB is dat zowel ambassades als de gesteunde lokale ngo's directe financiering ervoeren als een waardevol, informeel en flexibel instrument. Ambassades zetten directe financiering soms ook in om de kritische rol van lokale ngo's te vergroten. Deze boden soms informatie die de ambassades gebruikten in de beleidsdialoog met de regering van het gastland. Dit was een winstpunt, zeker nadat het directe contact met de lokale bevolking en met lokale organisaties sterk was verminderd vanwege de Nederlandse voorkeur voor sectorale- en algemene begrotingssteun en het verdwijnen van het projectenwerk.

Lokale ngo's hadden niet alleen baat bij het geld, maar directe financiering versterkte vaak ook hun positie in een land en kon deuren openen naar andere donoren. Soms nodigden ambassades lokale ngo's informeel uit om aanvragen voor financiering in te dienen. Vaak coachte een ambassade een lokale ngo bij het opstellen ervan, de zogenaamde 'co-creatie'. Het gebeurde zelden dat een ambassade een open aanbesteding deed om voorstellen in te dienen.

Overig evaluatieonderzoek

Good things come to those who make them happen

Return on aid for Dutch exports | IOB study # 392

Het kabinet besteedt in toenemende mate aandacht aan de relatie tussen ontwikkelingshulp en handel. Als Nederlandse bedrijven een grotere rol krijgen bij de uitvoering van de hulp, draagt dat zowel bij aan een vergroting van de doeltreffendheid als aan een versterking van de Nederlandse export, zo is de gedachte. Een daarbij nog niet beantwoorde vraag is in hoeverre (bilaterale) ontwikkelings samenwerking nu al bijdraagt aan de export. Net als andere landen heeft ons land in het verleden een belangrijk deel van de hulp gebonden aan Nederlandse goederen en diensten. In de afgelopen decennia hebben donoren de hulp grotendeels ontbonden, maar dat wil nog niet zeggen dat bedrijven niet langer profiteren van ontwikkelings samenwerking. Uit onderzoek blijkt dat andere factoren zeker zo'n belangrijke rol kunnen spelen: gewoontevorming en goodwill. Gewoontevorming kan ontstaan doordat donoren in het verlengde van OS-projecten specifieke goederen naar het partnerland exporteren. Voor Nederland kan men denken aan landbouwproducten, kunstmest, medische instrumenten of een baggerproject. Goodwill ontstaat doordat de OS-relatie ook een handelsrelatie bevordert en de deur kan openen voor handelsmissies. Een team van onderzoekers van de Universiteit van Göttingen onderzocht voor IOB de relatie tussen ontwikkelingshulp en export voor de periode 1973-2009. Uit het onderzoek blijkt dat een belangrijk deel van de bilaterale OS-uitgaven via hogere exporten terugvloeit naar Nederland. Eén euro hulp leidt tot een extra export van 0,7-0,9 euro. De bijdrage aan de economie is 0,4 tot 0,55 euro per euro hulp. De werkgelegenheidseffecten van de export van goederen bedragen naar schatting 15.000 banen.

Autonomy, partnership and beyond

A counterfactual analysis of policy coherence for Ghana | IOB study # 394

Beleid op terreinen als landbouw en handel kan belangrijke gevolgen hebben voor ontwikkelingslanden. Dit besef heeft geleid tot de vraag naar een betere coördinatie, samengevat onder het thema Beleidscoherentie voor Ontwikkeling (BCO). Doel is om de negatieve effecten van niet-hulpbeleid van ontwikkelde landen op ontwikkelingslanden te verminderen en de synergie met hulpdoelen te vergroten. Aandachtsvelden zijn onder meer landbouw, handel, financieel beleid, migratie en milieu. Door de verschuiving van hulp naar handel wint het thema aan belang. Er is echter nog weinig bekend over de coherentie van het beleid van ontwikkelde landen. Er is onderzoek gedaan naar afzonderlijke onderdelen, zoals het landbouwbeleid of het handelsbeleid, maar zelden in samenhang. Veel onderzoek richt zich op *mogelijke* effecten, zonder indicaties te geven van de omvang. IOB heeft daarom onderzocht of het mogelijk is om via een modelmatige benadering meer inzicht te krijgen in de coherentie van het Nederlands en EU-beleid voor een partnerland. IOB heeft de pilot, die zich richt op Ghana, uitgevoerd in samenwerking met de Stichting Onderzoek Wereldvoedselvoorziening (SOW-VU) van de Vrije Universiteit in Amsterdam en met onderzoekers van de Universiteit van Ghana.

| 38 |

De pilot maakt duidelijk dat simulaties met behulp van een algemeen evenwichtsmodel een nuttig hulpmiddel kunnen zijn bij het opsporen van mogelijke effecten van Nederlands en Europees beleid voor ontwikkelingslanden. De uitkomsten voor Ghana zijn relatief beperkt. Dat betekent dat men geen overspannen verwachtingen mag koesteren van een meer op coherentie gericht beleid. Voor een land als Ghana is de ontwikkelingshulp zelf nog steeds een van de belangrijkste instrumenten voor armoedebestrijding. Daarnaast blijkt uit het onderzoek het grote belang van een tariefvrije toegang tot de Europese markt. Van de onderzochte terreinen heeft het Nederlandse en Europese migratiebeleid voor een land als Ghana de grootste negatieve effecten. Doordat Europese landen soepeler zijn in het toelaten van geschoolde migranten (voor Ghana is dat voornamelijk medisch personeel) dan van laaggeschoolde werknemers, ondervindt het land de negatieve gevolgen van de *brain drain*.

Riding the wave of sustainable commodity sourcing

Review of the Sustainable Trade Initiative IDH 2008-2013 | IOB review # 397

Het Initiatief Duurzame Handel (IDH) is in 2008 opgezet vanuit de Nederlandse overheid en enkele tientallen bedrijven, ngo's en vakbonden. Zij vonden de tijd rijp voor nauwere publiek-private samenwerking om de duurzaamheid van de grondstoffenproductie in ontwikkelingslanden te verbeteren, zowel op economisch, sociaal als milieugebied. Over de periode 2008-2013 is publieke financiering van EUR 43 miljoen aangevuld met een private bijdrage van EUR 56 miljoen.

De IOB review concludeert dat IDH samen met betrokken bedrijven – zoals Mars, Unilever, Cargill, Ahold en Adidas – met succes heeft bijgedragen aan schaalvergroting van duurzaamheidsinitiatieven. Vooral de certificering rond standaarden – zoals UTZ cacao, Rainforest Alliance thee en Better Cotton – nam mede dankzij IDH een hoge vlucht. De effecten daarvan 'in het veld' op armoede, arbeidsomstandigheden en milieubederf blijken echter zeer bescheiden. Van duurzame markttransformatie – IDH's hogere doel – is nog geen sprake. IOB adviseert een verdiepingsslag in het werk van IDH met bedrijven rond grondstoffenketens. Ook zou het ministerie van Buitenlandse Zaken de publieke rol in het partnerschap steviger vorm moeten geven.

Gebruik en doorwerking van IOB-evaluaties

Gebruik en doorwerking van IOB-evaluaties

De in 2013 verschenen beleidsdoorlichting **Balancing ideals with practice: policy evaluation of of Dutch involvement in sexual and reproductive health and rights 2007-2012** (IOB evaluation # 381) is als webinar opgenomen in de Basiscursus Ontwikkelingssamenwerking voor 52 aanstormende beleidsmedewerkers van zowel het ministerie van Buitenlandse Zaken als andere departementen.

De **evaluatie van de subsidieverlening aan de Nationale Commissie voor Internationale Samenwerking en Duurzame Ontwikkeling (NCDO)** (IOB evaluatie # 390) werd in juni 2014 met een beleidsreactie aangeboden aan de Tweede Kamer. De evaluatie heeft er mede toe aanleiding gegeven dat de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking NCDO de opdracht heeft gegeven om zich verder te stroomlijnen en marktconform te gaan werken. Dit dient te geschieden onder gestage afbouw van de overheidssubsidie. Naar aanleiding van het rapport verschenen twee artikelen op Vice Versa online: Lennaert Rooijackers, 'Lof voor NCDO, maar kritiek op evaluatie zelf' (11 juni 2014); en Fons van der Velden, 'NCDO-evaluatie gemiste kans', (16 juni 2014). IOB reageerde op deze artikelen: Ted Kliest, 'Reactie IOB op kritiek NCDO-evaluatie', Vice Versa online (19 juni 2014).

Het IOB-rapport **Good things come to those who make them happen: Return on aid for Dutch exports** (IOB study # 392) over hulp en export heeft in de pers veel belangstelling gekregen, wat er aan bijdroeg dat het rapport veelvuldig is gedownload van de IOB-website. Een lunchlezing over de conclusies van dit rapport op het ministerie van Buitenlandse Zaken trok een volle zaal. De Nederlandse (IOB) en Duitse (Universität Göttingen) onderzoekers hebben de resultaten verder gepubliceerd in het economieblad ESB. Bij toekomstige discussies over de gevolgen van bezuinigingen op het OS-budget kunnen de gevolgen voor de Nederlandse economie worden meegewogen en kan de discussie over deze bezuinigingen op een meer genuanceerde wijze worden gevoerd.

De **evaluatie van de Netherlands Business Support Offices (NBSO's)** – IOB evaluatie # 393) heeft duidelijk in een behoefte voorzien. Door de timing van het onderzoek – op basis van de tussentijdse bevindingen – kon tijdig het aanstuuringsmodel worden bijgesteld, en heeft het onderzoek tot een aantal aanbevelingen geleid die de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RvO) na overleg met het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft geïmplementeerd. Het rapport heeft tijdens een algemeen overleg met de minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking lof geoogst van de zijde van de Tweede

Kamer. Het rapport heeft bewerkstelligd dat de NBSO's gedifferentieerder kunnen werken, getarifeerde dienstverlening is bespreekbaar gemaakt en mede door de brief 'Voor Nederland. Wereldwijd'⁸ is de organisatorische inbedding van de NBSO's transparanter geworden.

De onderzoekers van de pilot over coherentie in het ontwikkelingsbeleid **Autonomy, partnership and beyond: A counterfactual analysis of policy coherence for Ghana** (IOB study # 394) hebben de resultaten in Accra gepresenteerd aan een publiek van wetenschappers, overheidsfunctionarissen en donoren. In Nederland heeft IOB er op het ministerie van Buitenlandse Zaken een lunchlezing aan gewijd. Lia van Wesenbeeck (SOW-VU) en Antonie de Kemp (IOB) hebben in Brussel aan een groep van coherentie-experts laten weten hoe donoren met de door hen gevolgde aanpak meer inzicht kunnen krijgen in de gevolgen van (in-) coherent beleid voor partnerlanden. In alle gevallen was de belangstelling voor de resultaten groot. IOB overlegt nu met de ambtelijke leiding van het directoraat-generaal Internationale Samenwerking op welke wijze het onderzoek verbreed kan worden.

De beleidsdoorlichting **Strategie bij benadering; Nederlandse coalitievorming en de multi-bi benadering in het kader van de EU-besluitvorming (2008-2012)** (IOB evaluatie # 395) werd op 20 oktober 2014, voorzien van een beleidsreactie, aan de Staten-Generaal gestuurd. De beleidsreactie onderschreef vrijwel alle bevindingen van IOB, maar het kabinet toonde zich terughoudend ten aanzien van de aandachtspunten die IOB formuleerde met het oog op verduidelijking en aanscherping van het beleid. Op 19 november 2014 besprak IOB de belangrijkste bevindingen en aandachtspunten met medewerkers van de directie Europese Integratie (DIE) en de directie Europa (DEU) van het ministerie van Buitenlandse Zaken. Op 6 november 2014 besloot de vaste Commissie voor Europese Zaken van de Tweede Kamer IOB te vragen om een technische briefing over het onderzoek te verzorgen. Deze briefing vond plaats op 12 maart 2015.

De resultaten van het rapport **Riding the wave of sustainable commodity sourcing** (IOB review # 397) zijn gepresenteerd tijdens een workshop op de Afrikadag in Amsterdam op 1 november en tijdens een lunchlezing bij het ministerie van Buitenlandse Zaken op 25 november. De IOB review heeft bijgedragen aan de discussie tussen de directie Duurzame Economische Ontwikkeling (DDE) en het Initiatief Duurzame Handel (IDH) over de vervolgfase, 2016-2020, waarin gekozen wordt voor verdieping (meer impact) en niet voor verbreden (meer producten en meer partners). Er zijn kamervragen gesteld over de beperkte impact en er is een motie ingediend (niet aangenomen) om de IOB-

⁸ TK 2012-2013, 32 734, nr. 15.

aanbevelingen over te nemen, tijdens het debat over het onderdeel Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking van de begroting van het ministerie van Buitenlandse Zaken, op 25 november 2014. Daarnaast heeft IDH met het consultancy bureau AidEnvironment en advies van IOB een beter Monitoring & Evaluatie systeem opgezet.

Lopend onderzoek

Buitenlandse Zaken

Beleidsartikel 1 – Versterkte internationale rechtsorde en eerbiediging van mensenrechten

Vreedzame geschillenbeslechting en tegengaan van straffeloosheid (2009-2014)

(Beleidsdoorlichting internationale rechtsorde onder artikel 1.1)

Het beleidsterrein internationale rechtsorde is veelomvattend en op logistieke gronden is het noodzakelijk het onderzoek te beperken tot een aantal deelterreinen. De in de BZ-begroting onder beleidsartikel 1.1 genoemde doelen vormen de leidraad voor de afbakening van het onderzoek, met uitzondering van *responsibility to protect* (evaluatie voorzien voor 2017).

De beleidsdoorlichting richt zich vooral op de Nederlandse inspanningen met betrekking tot:

- Verdere uitbouw van vreedzame geschillenbeslechting, waaronder de erkenning van de rechtsmacht van het Internationaal Gerechtshof.
- Voorkomen van straffeloosheid. Het onderzoek betreft onder meer de universaliteit van de rechtsmacht van het Internationaal Strafhof (ICC), het functioneren van het ICC, de hulp aan slachtoffers en de totstandkoming van een verdrag tot wederzijdse rechtshulp.

De evaluatie omvat ook de door begrotingsartikel 1 gefinancierde projecten die betrekking hebben op deze onderwerpen.

De onderzoeksvragen hebben betrekking op de motivering voor het beleid en de met het beleid beoogde doelen; op de inzet van de instrumenten en de uitgaven; en op de effecten van het beleid. Voor de bovengenoemde dossiers wordt nagegaan welke inspanningen Nederland heeft gedaan en welke resultaten hiermee zijn bereikt. Ook wordt in kaart gebracht welke factoren van belang waren voor het al dan niet bereiken van resultaten.

De bevindingen van de beleidsdoorlichting berusten zowel op bestaand onderzoek en bestaande evaluaties als op aanvullend onderzoek. Dossieronderzoek en interviews vormen de belangrijkste methoden van gegevensverzameling. Uitspraken over de bijdrage van Nederland worden uitsluitend gedaan als informatie uit interne schriftelijke bronnen of interviews met BZ-respondenten kan worden bevestigd door een externe bron. De voortgang op bovengenoemde onderwerpen is afhankelijk van een groot aantal actoren. Daarom worden uitspraken over resultaatbereiking voorzichtig verwoord, in de vorm van ‘bijdragen aan’.

Het vooronderzoek is gestart en de *terms of reference* zijn naar verwachting gereed in het eerste trimester van 2015. Afronding van de beleidsdoorlichting is voorzien voor 2015.

Beleidsartikel 2 – Veiligheid en stabiliteit

Evaluatie van het Nederlandse beleid ten aanzien van democratische transitie in de Arabische regio (2009-2013)

Het onderzoek beoogt inzicht te verschaffen in de vormgeving en uitvoering van het Nederlandse buitenlandbeleid in de Arabische regio en richt zich in het bijzonder op de doelstelling om transitie te bevorderen. De centrale onderzoeksvraag luidt: hoe heeft Nederland bijgedragen aan de bevordering van democratische transitie in de Arabische regio?

Het onderzoek richt zich zowel op financiële ondersteuning van activiteiten (bijvoorbeeld het programma van Matra-Zuid) als op de diplomatieke aspecten van relaties met Arabische landen in transitie tijdens de periode 2009-2013. Deze periode voorziet in een periode van twee jaar voorafgaand en twee jaar volgend op de golf van protesten in de Arabische regio. De thematische focus van het onderzoek ligt op democratisering en opbouw van de rechtsstaat inclusief de bescherming van de mensenrechten. Attributie aan deze doelen is een probleem, omdat de interventies een relatief kleine bijdrage leveren maar toch beogen om significante veranderingen te bewerkstelligen.

| 48 |

Het onderzoek heeft hoofdzakelijk een kwalitatief karakter en omvat: a) een beleidsreconstructie en inventarisatie van doelstellingen en beleidsinstrumenten, b) een literatuurstudie naar actoren en factoren die democratische transitie bevorderen of verhinderen, c) een analyse van het berichtenverkeer, d) veldonderzoek naar de uitvoering en resultaten van beleid in Egypte, Libië en Marokko en c) dossieronderzoek naar onder Matra-Zuid gefinancierde activiteiten.

De politieke situatie verandert voortdurend in de Arabische landen die het onderwerp van deze evaluatie zijn. Uit het vooronderzoek is reeds gebleken dat het niet realistisch is om significante impact te verwachten vis-à-vis de algemene en strategische beleidsdoelstellingen. De uiteindelijke impact van de ondersteuning van democratische transitie op de politieke structuren van individuele Arabische landen is niet duidelijk en kan nog jaren onduidelijk blijven. Dat geldt ook voor de mate waarin veranderingen die plaatsvinden in de Arabische regio zorgen voor democratische hervormingen (en uiteindelijk voor meer veiligheid en stabiliteit).

Beleidsartikel 3 – Europese samenwerking

Beleidsdoorlichting Nederland en het Europees Nabuurschapsbeleid

In 2014 is het vooronderzoek voor de beleidsdoorlichting *Nederland en het Europees Nabuurschapsbeleid* voortgezet. Deze beleidsdoorlichting heeft betrekking op operationele doelstelling 3.2. van de BZ-begroting: ‘een effectief, efficiënt en coherent optreden van de Unie ten opzichte van derde landen en regio’s, inclusief ontwikkelingslanden’. De kern van het Europees Nabuurschapsbeleid is dat de buurlanden ten oosten en ten zuiden van de Unie economische integratie, politieke associatie, mobiliteit en financiële en technische assistentie wordt geboden in ruil voor het voldoen aan Europese waarden en standaarden. In deze beleidsdoorlichting wordt geanalyseerd in welke mate het beleid van de Europese Unie bijdraagt aan de stabiliteit, veiligheid en welvaart in de naburige landen en hoe Nederland dit beleid mede heeft vormgegeven en uitgevoerd. Daarbij vindt ook een evaluatie plaats van het Matra-programma in de landen van het Oostelijk Partnerschap (Armenië, Azerbeidzjan, Belarus, Georgië, Moldavië en Oekraïne). Het Matra-programma in de zuidelijke nabuurschapslanden is reeds geëvalueerd in het kader van de evaluatie van de Nederlandse steun aan democratische transitie in de Arabische regio. Laatstgenoemde evaluatie dient ook als bouwsteen van deze beleidsdoorlichting. De evaluatie van het Matra-programma verschijnt in 2015, de beleidsdoorlichting in 2016.

Beleidsartikel 4 – Consulaire belangenbehartiging en het internationaal uitdragen van Nederlandse waarden en belangen

Beleidsdoorlichting Internationaal Cultuurbeleid (ICB)

Eind 2014 is gestart met deze beleidsdoorlichting. Het Internationaal Cultuurbeleid (ICB) is sinds 1997 een gezamenlijke verantwoordelijkheid van de ministeries Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OCW) en Buitenlandse Zaken (BZ). De beleidsdoorlichting ICB bestrijkt de periode 2009-2014 en omvat zowel middelen uit de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS) als daarbuiten die ten behoeve van het internationale cultuurbeleid en internationalisering in het culturele veld worden ingezet.

De evaluatie beoogt een antwoord te geven op de vraag welke bijdrage de door de overheid gefinancierde ICB-interventies hebben geleverd aan het internationale niveau van Nederlandse topinstellingen en het versterken van de bekendheid en (markt)positie van Nederlandse cultuur in het buitenland. De volgende onderzoeksmethoden zullen hierbij worden gebruikt:

- Een literatuurreview van culturele diplomatie, met een vergelijking van het Nederlandse beleid ten opzichte van een aantal andere landen;
- Een netwerkanalyse van ICB-organisaties en hun partners, waarbij organisaties op een aantal dimensies met elkaar worden vergeleken en een overzicht wordt verkregen van de reikwijdte van het Nederlandse culturele netwerk in het buitenland;
- Een beleidsreconstructie en -analyse, die inzicht beoogt te geven in: 1) beleidsvorming en besluitvorming op verschillende niveaus (centraal/decentraal); 2) de onderbouwing voor instrumenten en de keuze voor gebruikte kanalen; en 3) de relatie en het samenspel tussen culturele-, economische- en publieksdiplomatie en Holland Branding.
- Verschillende case studies, om de beleidsuitvoering op landenniveau in beeld te brengen.

De beleidsdoorlichting zal naar verwachting eind 2015 via de ministers van OCW en BZ naar de Tweede Kamer worden gestuurd.

Beleidsdoorlichting Publieksdiplomatie (PD)

Tegelijk met de beleidsdoorlichting Internationaal Cultuurbeleid is eind 2014 een begin gemaakt met de beleidsdoorlichting Publieksdiplomatie over de periode 2010-2014. Het PD-beleid heeft twee hoofddoelstellingen: een positieve beeldvorming van Nederland in het buitenland bewerkstelligen en de beleidsdoelen van Nederland in het buitenland ondersteunen en bevorderen. Hierbij is de aandacht gericht op de volgende thema's: 1) vrede en recht; 2) water, klimaat en energie; 3) agri-voedsel; 4) creatieve industrie. Daarnaast worden activiteiten uitgevoerd onder de noemer handel, Europa en ontwikkelingssamenwerking. IOB heeft nog niet eerder een evaluatie over PD uitgevoerd. Met deze doorlichting wordt een poging gedaan om inzicht te krijgen in de resultaten van PD op de (middel)lange termijn, om de beeldvorming over en beleidsdoelen van Nederland te bevorderen.

Bij het uitvoeren van de evaluatie zullen de volgende elementen worden toegepast:

- Een beleidsreconstructie
- Literatuuronderzoek
- Archiefonderzoek (jaarplannen, beleidsbrieven, Meerjarig Interdepartementaal Beleidsprogramma's (MIB's), kamerbrieven en eerdere relevante IOB-studies)
- Landenstudies inclusief een analyse van kranten en sociale media
- Gebruik sociale media (LinkedIn, Twitter, Facebook) door posten
- Interviews met betrokken medewerkers op de posten en op het departement, inclusief de ambtelijke leiding
- Een aantal casestudies om het belang van publieksdiplomatie te illustreren.

Nederland is een sterk merk. Het is daarom zaak om alert te blijven op ontwikkelingen in binnen- en buitenland die afbreuk kunnen doen aan dit sterke imago. In zijn publieksdiplomatie richt Buitenlandse Zaken zich dan ook op die thema's waar Nederland aantoonbare relevantie heeft in de wereld, zoals bijvoorbeeld water of innovatie. De beleidsdoorlichting zal naar verwachting eind 2015 via de minister van BZ naar de Tweede Kamer worden gestuurd.

Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking

Beleidsartikel 1 – Duurzame handel en investeringen

Evaluatie van het ORET-programma

Eind 2013 is IOB gestart met een effectenonderzoek van het ORET-programma (ontwikkelingsrelevante exporttransacties) over de periode vanaf 2007. ORET is gericht op de bevordering van duurzame economische ontwikkeling en versterking van het ondernemingsklimaat in ontwikkelingslanden. Het programma co-financiert investeringen in publieke infrastructuur: 35 tot 50 procent van de kosten wordt gefinancierd met een schenking, terwijl het restant meestal wordt betaald met commerciële leningen. Daarbij gaat het om de levering van Nederlandse kapitaalgoederen en diensten aan en infrastructuurwerken in ontwikkelingslanden, of een combinatie daarvan. Hoewel ORET al eind 2007 gesloten is voor nieuwe aanvragen, en vervangen is door het ORIO-programma, zijn er in de onderzoeksperiode veel transacties afgerond dan wel nu nog in uitvoering. Alle 139 transacties, uitgevoerd door 57 bedrijven in 40 landen, vertegenwoordigen een gezamenlijke transactiewaarde van EUR 2.090 miljoen, en hebben een totaal schenkingsbedrag van EUR 936 miljoen ontvangen. Daarmee vormt ORET financieel gezien het belangrijkste instrument van het Nederlandse beleid ter versterking van de private sector in ontwikkelingslanden. De evaluatie wordt in de eerste helft van 2015 afgerond. Het onderzoek beoogt, naast de verantwoording van de bestede middelen, ook lessen te leren voor het programma dat ORIO opvolgt, het zogenaamde DRIVE-programma dat medio 2015 van start gaat.

Evaluatie van het CBI

Het CBI (Centrum tot Bevordering van de Import uit ontwikkelingslanden) is één van de private sector ontwikkeling programma's. De rol van private sector ontwikkeling binnen het Nederlandse ontwikkelingssamenwerkingsbeleid krijgt momenteel veel aandacht. Het is daarom belangrijk om te evalueren óf, hoe en voor wie deze programma's werken.

De *terms of reference* van de evaluatie zijn in januari 2014 vastgesteld. Het onderzoek zal op basis van secundair materiaal en interviews het volledige CBI-programma evalueren dat plaatsvond tussen 2005 en 2012. Hierbij zal vooral naar de relevantie en doeltreffendheid van het CBI-programma worden gekeken. Daarnaast zal primaire data verzameld worden (via een viertal landenstudies en een elektronisch survey), zodat vastgesteld kan worden of de export coaching van MKB-bedrijven – een belangrijke

component binnen het CBI programma – geleid heeft tot de verwachte exportstijging vanuit lage- en middeninkomenslanden naar de EU. De bevindingen worden gepubliceerd in het eerste kwartaal van 2015.

Evaluatie Aid for Trade

Dit onderzoek richt zich op de door het ministerie van Buitenlandse Zaken gesteunde technische assistentie voor handelspolitiek en handelsregulering, ook wel Aid for Trade in enge zin genoemd. Handelsfacilitatie maakt hier onderdeel van uit, maar handelontwikkeling niet. Handelontwikkeling is al grotendeels meegenomen in het onderzoek naar private sectorontwikkeling. De resultaten van de onderzoeken naar het Initiatief Duurzame Handel (IDH), het Centrum tot Bevordering van de Import uit ontwikkelingslanden (CBI), het Trade Mark East Africa programma (TMEA) en het Multi Donor Trust Fund (MDTF) for Trade and Development II zullen in het onderzoek worden meegenomen in zoverre zij betrekking hebben op handelspolitiek en handelsregulering.

De centrale vraagstelling is of de assistentie geleid heeft tot een betere integratie van ontwikkelingslanden in het multilaterale handelssysteem, hetgeen zou moeten blijken uit meer of meer diverse handelsstromen. Om dat te onderzoeken, kijkt IOB of de assistentie geleid heeft tot betere handelspolitiek, een betere onderhandelingscapaciteit, betere handelsfacilitatie en betere regulering. De hoofdvraag wordt dan beantwoord op basis van een overzicht van econometrisch onderzoek.

Het onderzoek hoopt bij te dragen aan een beter inzicht in de doeltreffendheid van Aid for Trade. Dit vooral in het licht van de overeenkomst van Bali (2013), waarin alle landen, inclusief Nederland, nogmaals het belang van handelsfacilitatie onderstreepten en vanwege het accent dat het huidige kabinetsbeleid legt op de synergie tussen handel en ontwikkeling. Het onderzoek zal in 2015 worden afgerond.

Beleidsartikel 2 – Duurzame ontwikkeling, voedselzekerheid en water

Beleidsdoorlichting Hernieuwbare Energie

De beleidsnotitie 'Milieu en hernieuwbare energie in ontwikkelingssamenwerking' (2008) gaf de relatie aan tussen (hernieuwbare) energie, ontwikkeling en het klimaatbeleid. De beleidsnotitie zelf voorzag in een doorlichting van het beleid dat door het ministerie van Buitenlandse Zaken wordt gevoerd op het gebied van energie in ontwikkelingslanden. In de Focusbrief Ontwikkelingssamenwerking (2011)⁹ behoort hernieuwbare energie niet tot de geïdentificeerde speerpunten, maar wordt dit gerelateerd aan klimaat als een 'global public good'. De operationalisering van het beleid is neergelegd in het 'Promoting Renewable Energy Programme' (2008), waarvoor EUR 500 miljoen te beschikking werd gesteld en dat een doorlooptijd kende tot en met 2014. Het programma heeft als voornaamste doelstelling "dat overheden in ontwikkelingslanden in samenwerking met private en publieke organisaties op eigen kracht een goed en samenhangend beleid op het gebied van armoedebestrijding en hernieuwbare energie kunnen ontwikkelen en uitvoeren". Uitgangspunt daarbij is het ter beschikking stellen van betaalbare (hernieuwbare) energie aan arme bevolkingsgroepen.

IOB heeft in 2009 aangegeven dit programma te evalueren aan de hand van een aantal impactstudies, waarbij de nadruk ligt op het kwantitatief meten van sociaaleconomische effecten op huishoudensniveau. Een serie van in totaal 10 van deze studies is in 2014 afgerond; in acht van deze studies is gebruik gemaakt van zowel kwantitatieve als kwalitatieve methodes van onderzoek. Deze studies zijn uitgevoerd in Burkina Faso, Rwanda en Indonesië en richtten zich op de effecten van toegang tot hernieuwbare energiebronnen, zoals biogas, zonnelampen, verbeterde houtovens, energieopwekking op basis van waterkracht en geothermie, maar ook de uitbreiding van het elektriciteitsnetwerk. Twee impactstudies op het gebied van verbeterde ovens, uitgevoerd in Burkina Faso, zijn in 2013 gepubliceerd in het rapport *Impact evaluation of improved cooking stoves in Burkina Faso* (IOB Evaluation # 388). Vier studies verricht in Rwanda zijn gepubliceerd in het rapport *Access to Energy in Rwanda: Impact evaluation of activities supported by the Dutch Promoting Renewable Energy Programme* (IOB Evaluation # 396). Samen met het systematisch literatuuronderzoek gepubliceerd in 2013 (*Renewable Energy: Access and Impact* (IOB study # 376)) vormen deze publicaties de bouwstenen voor de doorlichting van het beleid voor energie en ontwikkelings

samenwerking. De doorlichting zal een beschrijving geven van het beleid en de ontwikkelingen daarin vanaf 2004, en ook de gebruikte instrumenten en budgetten inventariseren. De beleidsdoorlichting, die zal worden afgerond in 2015, zal conclusies trekken ten aanzien van de doeltreffendheid en doelmatigheid van het gevoerde beleid.

Beleidsdoorlichting Nederlandse inzet voor wereldwijde voedselzekerheid 2012-2015

Voedselzekerheid is één van de vier speerpunten van het Nederlandse ontwikkelingsbeleid 2012-2015. De voedselzekerheidsbrief uit 2011¹⁰ beschrijft de vier resultaatgebieden: 1) verbeterde landbouwproductie, 2) toegang tot betere voeding, 3) efficiëntere markten, en 4) een beter ondernemingsklimaat. De intentie was om het jaarlijkse budget te vergroten van EUR 160 miljoen in 2011 tot EUR 435 miljoen in 2015.

Na een voorstudie, een reconstructie en een *systematic review* in 2011 over hoe voedselzekerheid kan worden bereikt (IOB study # 363), heeft IOB het evaluatieplan voor het voedselzekerheidsbeleid 2012-2015 vastgesteld. De hoofdvraag is: wat is de bijdrage van het Nederlandse voedselzekerheidsbeleid aan de voedselzekerheidssituatie in de 15 partnerlanden tussen 2012 en 2015? Deelvragen richten zich op een inventarisatie van het beleid, landenprogramma's, en activiteiten, en op de doeltreffendheid en waar mogelijk de doelmatigheid.

Voor deze beleidsdoorlichting zijn vier impactstudies uitgezet, in Ethiopië, Rwanda, Uganda en Bangladesh. In elk land zal zowel het voedselzekerheidsprogramma bekeken worden als één of twee projecten in detail geëvalueerd worden. IOB volgt hierbij de Nederlandse interventies en hoe deze, via landbouwproductie en inkomen, tot betere voedselconsumptie en hopelijk ook tot verminderde ondervoeding leiden.

De gekozen projecten zijn:

- het zaaigoed sector ontwikkelingsprogramma in Ethiopië (ISSD2),
- het landbouwinput, bodemvruchtbaarheid en markt project in Rwanda (Catalist),
- het melksector ontwikkelingsprogramma in Uganda (aBi Trust Dairy), en
- het polder ontwikkelproject (Blue Gold) en waardeketen ontwikkelproject (Safal), beide in Bangladesh.

⁹ TK 2010-2011, 32 605, nr. 2.

¹⁰ TK 2011-2012, 32 605, nr. 54.

In 2014 zijn de *baselinestudies* gedaan, die gevolgd worden door impactstudies in 2016. In 2015 zal een lange termijn ex post impactevaluatie worden gedaan naar de huidige effecten van de Nederlandse inspanningen op het gebied van landbouw en voedselzekerheid in de tachtiger jaren in Zuid-Mali. De beleidsdoorlichting zal eind 2016 worden afgerond.

Beleidsdoorlichting Geïntegreerd Waterbeheer

De Nederlandse regering investeert in de periode 2006-2016 ongeveer EUR 1,4 miljard in activiteiten die tot doel hebben het gebruik van water in ontwikkelingslanden te verbeteren. Ruwweg de helft van het budget wordt besteed aan drinkwater en sanitatievoorzieningen, de andere helft gaat naar investeringen op het gebied van geïntegreerd waterbeheer en het beheer van stroomgebieden. De beleidsdoorlichting met betrekking tot drinkwater en sanitatie werd in 2012 afgerond (IOB evaluatie # 366.) IOB heeft in overleg met themadirectie IGG de beleidsdoorlichting van het tweede segment opgenomen in de programmering.

De beleidsdoorlichting zal zich richten op de effecten van het beleid, zoals dat in verschillende beleidsdocumenten sinds 2006 is vastgelegd, het meest recent in de beleidsbrief aan de Tweede Kamer van januari 2012 onder de noemer 'Water voor Ontwikkeling'.¹¹ Daarin geeft de Minister voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking aan dat de focus de komende jaren zal komen te liggen op efficiënt watergebruik, in het bijzonder in de landbouw, op het verbeterd gebruik van water in (grensoverschrijdende) stroomgebieden en op het inrichten van veilige delta's.

IOB zal voor de periode 2006-2016 de resultaten van het beleid in kaart brengen en evalueren in hoeverre de beleidsdoelstellingen zijn gehaald. Daartoe zal IOB dossieronderzoek doen, beleidsmakers en uitvoerders interviewen, bestaand evaluatiemateriaal bestuderen en onderstaande twee impactstudies uitvoeren:

- Het polderontwikkelingsproject (Blue Gold) in Bangladesh, gekoppeld aan de evaluatie voor voedselzekerheid. De *baseline* studie is gedaan in 2014; een impactstudie volgt in 2016.
- Het irrigatieproject (PISP) in Indonesië, ondersteund door de Asian Development Bank (ADB) en Nederland. Een oriënterend bezoek in 2014 leidde tot het plan om met de evaluatie-afdeling van ADB een gezamenlijke ex post impactevaluatie te doen in 2015.

Vanwege deze laatstgenoemde studies zal de gehele beleidsdoorlichting pas kunnen worden afgerond in 2017, waarbij in de tussentijd ook de deelstudies op het gebied van grensoverschrijdend watergebruik (Mozambique, Vietnam, Senegal, Ethiopië) en het inrichten van veilige delta's (Bangladesh, Egypte) zullen worden afgerond.

¹¹ TK 2011-2012, 32 605, nr. 65.

Beleidsartikel 3 – Sociale vooruitgang

Beleidsdoorlichting Gender equality

In 2013 is, na goedkeuring van de onderzoeksopdracht, een begin gemaakt met de uitvoering van de beleidsdoorlichting. Doel van de doorlichting is om een oordeel te geven over de relevantie, doeltreffendheid, doelmatigheid en duurzaamheid van het genderbeleid zoals dat door het ministerie van Buitenlandse Zaken is gevoerd in de periode 2007-2013. Evaluaties van het MDG3 Fonds (2008-2011) en van het Nederlandse Nationaal Actieplan VN Veiligheidsresolutie 1325 maken deel uit van de beleidsdoorlichting die is opgezet conform het Reglement Periodiek Evaluatieonderzoek. De voornaamste evaluatievragen zijn de volgende:

- Wat heeft de Nederlandse overheid gemotiveerd om een actieve internationale rol te spelen op het gebied van gender issues?
- Wat waren de doeleinden en voornaamste kenmerken van het internationale genderbeleid van het ministerie en van de strategieën die zijn gebruikt om die doeleinden te realiseren?
- Was gelijkheid van mannen en vrouwen geïntegreerd in het beleid op landenniveau en in thematisch beleid, in concrete interventies en in de onderscheiden stadia van de beleidscyclus?
- Wat waren de uitkomsten van het gevoerde beleid voor vrouwen in ontwikkelingslanden en hoe duurzaam zijn deze?
- Wat waren de financiële en andere middelen die zijn aangewend ter uitvoering van het beleid en zijn deze doelmatig gebruikt?

Naast een reconstructie van het algemene beleid, richt de beleidsdoorlichting zich specifiek op de sectoren onderwijs, SRGR, water en sanitatie, en economische ontwikkeling (inclusief landrechten) en wordt aandacht besteed aan de resultaten van verschillende initiatieven en interventies gericht op de bestrijding van geweld tegen vrouwen. Daarnaast wordt het beleid voor vrouwen, vrede en veiligheid in conflictlanden geëvalueerd, waaronder ook het eerder genoemde Nederlandse Nationaal Actieplan VNVR 1325 valt. De beleidsdoorlichting betreft initiatieven die zijn gefinancierd via bilaterale en multilaterale kanalen alsmede ngo's. Qua onderzoeksmethoden wordt gebruik gemaakt van desk studies, interviews en onderzoek van projecten in drie case *study* landen: Bangladesh, Egypte, en Mozambique. De beleidsdoorlichting wordt in 2015 afgerond.

Evaluatie Policy Influencing, Lobbying & Advocacy

De belangrijkste reden voor het opnemen van deze evaluatie in de programmering, is het ondersteunen van de vergrote aandacht van het ministerie voor beleidsbeïnvloeding en pleitbezorging. Er bestaat weinig systematische kennis binnen het ministerie over steun aan beleidsbeïnvloeding en pleitbezorging en de doeltreffendheid daarvan. Ook is er geen informatie beschikbaar over de factoren die leiden tot succes, of dat juist in de weg staan. Het hoofddoel van deze evaluatie is dan ook het bijdragen aan inzichten en lessen die de ontwikkeling van beleid gericht op pleiten en beïnvloeden kunnen ondersteunen, en die tot een beter begrip kunnen leiden over hoe het ministerie maatschappelijke organisaties in ontwikkelingslanden het beste kan steunen.

Het recente beleidskader *'Samenspraak en Tegenspraak: Strategische partnerschappen voor 'pleiten en beïnvloeden'* vormt de leidraad voor het aangaan van relaties met maatschappelijke organisaties in de periode 2016-2020 op het terrein van pleiten en beïnvloeden. Volgens dit beleidskader zorgen maatschappelijke organisaties voor 'teugels en tegenwichten in de maatschappij'. Als gesprekspartners van overheid en bedrijfsleven hebben ze een bepleitende en agenda-beïnvloedende rol als het gaat om inclusieve en duurzame groei en ontwikkeling. Tegelijk fungeren ze als waakhond om erop toe te zien dat gemaakte afspraken en gedane beloftes nagekomen worden. Een samenleving kan niet zonder deze functie van maatschappelijke organisaties.

De evaluatie beoogt drie vragen te beantwoorden. Allereerst, hoe steunt het ministerie van Buitenlandse Zaken beleidsbeïnvloeding en pleitbezorging? Ten tweede, wat is de doeltreffendheid van strategieën/programma's met betrekking tot beïnvloeding van beleid in de publieke en private sector dat bijdraagt aan armoedebestrijding, rechtvaardigheid en duurzame inclusieve ontwikkeling, en welke factoren verklaren de mate van doeltreffendheid? Tot slot, hoe ontwikkelt de capaciteit van zuidelijke maatschappelijke organisaties voor beleidsbeïnvloeding en pleitbezorging zich en hoe beïnvloedt steun van noordelijke (Nederlandse) organisaties die capaciteitsontwikkeling? Wat is de beste manier voor noordelijke organisaties om de capaciteit van zuidelijke maatschappelijke organisaties op het gebied van pleiten en beïnvloeden te ondersteunen in de toekomst?

Binnen het kader van het evaluatieonderzoek worden verschillende deelstudies uitgevoerd, bijvoorbeeld op het gebied van beleidsbeïnvloeding binnen het thema Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (MVO) en de praktijk en doeltreffendheid van beleidsbeïnvloeding en pleitbezorging in een aantal specifieke landen, waaronder Mozambique en Kenia. Daarnaast zullen de bevindingen voortkomend uit verschillende onderzoeken, zoals de beleidsdoorlichting Gendergelijkheid en de (externe) evaluatie van de lobby & advocacy-component van het tweede medefinancieringsstelsel (MFS-II), meegenomen worden.

Beleidsartikel 4 – Vrede en veiligheid voor ontwikkeling

Beleidsdoorlichting Goed Bestuur. Democratisering, bevordering van de rechtsstaat en corruptiebestrijding

In de evaluatieprogrammering van 2012 stond een beleidsdoorlichting 'Goed Bestuur' aangekondigd. Dit thema was toen onderdeel van beleidsartikel 2.5: 'Veiligheid, Goed Bestuur en Rechtsorde'. In de nieuwe indeling van beleidsartikelen van 2013 is Goed Bestuur als zodanig niet meer zichtbaar, maar de thema's die centraal staan in deze beleidsdoorlichting (democratisering, bevordering van de rechtsstaat en corruptiebestrijding) vormen nu één van de operationele doelstellingen van beleidsartikel 4, 'Vrede en Veiligheid voor Ontwikkeling'. Het werk aan deze beleidsdoorlichting is eind 2012 begonnen en zal begin 2016 worden afgerond.

De beleidsdoorlichting heeft tot doel het Nederlandse beleid en de activiteiten (2007-2013) voor deze thema's te beschrijven en de doelmatigheid en de doeltreffendheid ervan te onderzoeken. Deze beleidsdoorlichting richt zich op bevordering van de rechtsorde, en dan vooral op steun aan de justitiesector in brede zin, en op decentralisering. Nederland heeft lange tijd veel prioriteit gegeven aan het ondersteunen van decentralisering, en vaak waren de achterliggende doelen daarvan het bevorderen van democratie en het tegengaan van corruptie.

De beleidsdoorlichting omvat drie onderdelen: een reconstructie van het Nederlandse beleid, een literatuurstudie naar de relevantie van de genoemde aspecten van goed bestuur voor sociaal-economische ontwikkeling en naar de doeltreffendheid van dit type goed bestuur activiteiten, en een eigen onderzoek naar de doeltreffendheid van het beleid. Dit eigen onderzoek wordt uitgevoerd in Indonesië, Rwanda en Oeganda. In Indonesië omvat het alleen een bureaustudie, in Rwanda en Oeganda ook een kwantitatief empirisch onderzoek van twee activiteiten.

Beleidsdoorlichting humanitaire hulp

IOB voert een beleidsdoorlichting uit over de Nederlandse humanitaire hulp in de periode 2006-2014, met het accent op de laatste vier jaar. De evaluatie gaat na of de beleidsintenties zijn uitgevoerd. Kanaalkeuze en de doeltreffendheid van de hulp zijn de belangrijkste thema's. De studie maakt veel gebruik van eerder uitgevoerde evaluaties over deelonderwerpen en bestaande literatuur. Daarnaast wordt voor specifieke thema's gericht aanvullend eigen onderzoek uitgevoerd. Vrijwel al het onderzoek voor deze evaluatie is eind 2014 afgerond. Alleen het onderzoek over de humanitaire hulp aan de Syrische vluchtelingen wordt pas eind april 2015 afgerond. De eindrapportage zal halverwege 2015 gereedkomen.

Beleidsartikel 5 – Versterkte kaders voor ontwikkeling

Evaluatie van ontwikkelingssamenwerking met de Palestijnse Gebieden, 2008-2014

Nederland ondersteunt al vele jaren het vredesproces in het Midden Oosten dat moet leiden tot een tweestatenoplossing waarbij Israël en Palestina in vrede naast elkaar leven. Als instrumenten om dit doel te bereiken worden politieke dialoog met Israël en de Palestijnse Gebieden en ontwikkelingssamenwerking met de Palestijnse Gebieden ingezet. Dit laatste instrument moet bijdragen aan staatsvorming en sociaal-economische ontwikkeling. De evaluatie richt zich op het programma voor ontwikkelingssamenwerking in de periode 2008-2014 en wordt uitgevoerd op verzoek van de Tweede Kamer, maar ook omdat de laatste evaluatie 15 jaar geleden plaatsvond.

De centrale onderzoeksvraag luidt: in welke mate droeg het programma voor ontwikkelingssamenwerking in de Palestijnse Gebieden in de periode 2008-2014 bij aan de ontwikkeling van een functionerende Palestijnse staat en een levensvatbare Palestijnse economie in termen van relevantie, doeltreffendheid, coherentie en duurzaamheid?

De evaluatie richt zich op de sectoren goed bestuur (justitie en veiligheid), mensenrechten, landbouw en voedselzekerheid en humanitaire hulp. Hoewel de aandacht primair uitgaat naar het programma voor ontwikkelingssamenwerking, wordt de complexe politieke context ook bij de evaluatie betrokken. Daartoe wordt een contextstudie uitgevoerd. De beleidsontwikkeling in de periode 2008-2014 wordt in kaart gebracht aan de hand van beleidsdocumenten en gesprekken met betrokkenen. Het bilaterale programma wordt geëvalueerd op basis van een veldstudie. De Nederlandse steun via het multilaterale en het particuliere kanaal wordt geëvalueerd op basis van documenten en gesprekken.

Impactevaluatie van de gevolgen van beëindiging van ontwikkelingssamenwerking

De kabinetten Rutte-I en Rutte-II hebben omvangrijke bezuinigingen doorgevoerd op ontwikkelingssamenwerking, onder meer door een beperking van het aantal partnerlanden alsook door het afbouwen van de hulp aan sociale sectoren (onderwijs en gezondheidszorg). Op verzoek van de Tweede Kamer en de verantwoordelijke minister onderzoekt IOB de effecten hiervan. De evaluatie richt zich op de besluitvorming over de bezuinigingen, het selectieproces, de exit-strategie en de gevolgen van de bezuinigingen voor de betrokken landen en sectoren. Het onderzoek maakt gebruik van de aanpak die is gehanteerd voor de gezamenlijke donorevaluatie van exit-strategieën (2008), maar analyseert daarnaast vooral de directe effecten van het beëindigen van de hulp. In de evaluatie nemen zes

voormalige partnerlanden als case study een belangrijke plaats in: Bolivia, Burkina Faso, Guatemala, Nicaragua, Tanzania en Zambia. De selectie is gebaseerd op de omvang van de hulp aan deze landen tot 2010. Gezamenlijk dekken zij circa 70 procent van de bilaterale hulp aan de exit-landen (tussen 2006 en 2010). De zes landen bieden verder een goede dekking voor de sectoren onderwijs, gezondheidszorg en goed bestuur en voor algemene begrotingssteun. Een belangrijk doel van de evaluatie is om inzicht te bieden in de wijze waarop een 'exit' vorm kan krijgen, zodat in de toekomst negatieve effecten zo veel mogelijk kunnen worden vermeden. IOB zal het rapport in de eerste helft van 2015 afronden.

Overig evaluatieonderzoek

Development Effectiveness Review UN WOMEN

Begin 2014 heeft IOB namens de leden van het OESO/DAC *Network on Development Evaluation (EVALNET)* opdracht gegeven aan een team van evaluatoren om een zogeheten *Development Effectiveness Review* van een tweetal multilaterale instellingen uit te voeren. Deze review vindt plaats in samenwerking met de Canadese evaluatiedienst, waarbij IOB de review van de VN-vrouwenversterkings-organisatie UN WOMEN financiert en het Canadese DFATD de review van het VN-bevolkingsfonds UNFPA. Voor de review wordt gebruik gemaakt van het eerder ontwikkelde onderzoeksprotocol voor het uitvoeren van *Development Effectiveness Reviews* van multilaterale instellingen. Aan de hand van bestaand evaluatiemateriaal wordt getracht inzicht te verkrijgen in de doeltreffendheid van de door UN WOMEN ondersteunde interventies. De uitkomsten van beide reviews zullen in een donorneutraal rapport in de eerste helft van 2015 gepubliceerd worden. Daarnaast zal het resultaat verwerkt worden in de nog te verschijnen beleidsdoorlichting Gender Equality.

Ongelijkheidsstudie

De wereld van internationale samenwerking verandert sterk. Veel landen hebben al meer dan een decennium hoge groeicijfers. Dat geldt niet alleen voor opkomende economieën als Brazilië en India, maar steeds meer ook voor Sub-Sahara Afrika. Landen als Zambia en Ghana hebben de (lagere-) middeninkomensstatus bereikt. Extreme armoede neemt af. In 1990 leefde 36 procent van de wereldbevolking in extreme armoede; nu is dat minder dan 15 procent. Een groot deel van de armsten leeft in India, Nigeria, China, Bangladesh, de Democratische Republiek Congo en Indonesië. In relatie tot de bevolkingsomvang ligt extreme armoede nog hoog in Sub-Sahara Afrika (47%).

Met de economische groei en de wereldwijde vermindering van extreme armoede hebben donoren, waaronder Nederland, meer aandacht gekregen voor de toenemende ongelijkheid. Meer en meer ontstaat erkenning dat in veel landen grote groepen onvoldoende meeprofiten van de economische groei. De IOB-studie naar mondiale inkomensongelijkheid heeft tot doel om een goed overzicht te bieden van de relatie tussen economische groei, armoede en ongelijkheid, van trends en van aangrijpingspunten voor het beleid, zowel voor de overheden van betrokken landen als voor Nederland. IOB zal de studie naar verwachting eind 2015 / begin 2016 publiceren.

Overig

Kwaliteitssupervisie

Voor het toezicht op de programma's gericht op het versterken van maatschappelijke organisaties (het tweede medefinancieringsstelsel, MFS-II) is door IOB een aantal nieuwe procedures ontwikkeld. IOB biedt methodologische begeleiding bij de effectenstudies die zelfstandig worden uitgevoerd door enkele maatschappelijke organisaties. De uitvoerende organisaties dragen zelf de verantwoordelijkheid voor het doen uitvoeren van robuust effecten-onderzoek, terwijl IOB toeziet op de methodische kwaliteit en de onafhankelijke uitvoering daarvan.

Het evaluatieprotocol voor de medefinancieringsorganisaties richt zich op het vaststellen van de doeltreffendheid, doelmatigheid, relevantie en consistentie van de uitgevoerde activiteiten op drie resultaatgebieden (directe armoedebestrijding, maatschappijopbouw, en *lobby & advocacy*) van de MFS-II allianties. Daarbij wordt gebruikt gemaakt van steekproeven met een relevante controlegroep of vergelijkbare activiteit binnen de resultaatketen om inzicht te bieden in: (a) veranderingen in resultaat-indicatoren over de tijd, en (b) verschillen in uitkomsten tussen interventie- en controlegroep.

De evaluatieprogrammering van de MFS-II allianties is door IOB getoetst op methodologische kwaliteit. IOB heeft een eerste rapportage ontvangen over de kwaliteit van de nulmetingen van de gezamenlijk evaluatie van 19 MFS-II allianties (ingediend onder de vlag van Partos). Dit effectenonderzoek vindt plaats in acht landen geselecteerd op basis van de MFS-II uitgavenconcentratie. De selectie omvat landen uit elk van de drie landencategorieën. Binnen deze landen worden de resultaten van 60 projecten uitgevoerd door 30 partners onderzocht op de prioritaire resultaatgebieden (directe armoedebestrijding, versterking maatschappelijk middenveld, beleidsbeïnvloeding). Dit betreft ca. 30 procent van de geprogrammeerde bestedingen en 22 procent van de subsidies van de betrokken MFS-II allianties.

Quality @ Entry: kwaliteit van decentrale evaluaties

Vanuit de zogenaamde Helpdesk-functie adviseert IOB directies, posten en uitvoeringsorganisaties over de opzet en uitvoering van decentrale evaluaties. In 2014 werd IOB meer dan dertig keer voor advies over evaluatieonderzoek benaderd, ongeveer evenveel als in 2013. In de meeste gevallen werd één of meerdere keren schriftelijk of mondeling geadviseerd. In 10 gevallen nam IOB zitting in de referentiegroep die het onderzoek begeleidde. Terwijl in 2013 de meeste adviesvragen afkomstig waren van de directie Duurzame Economische Ontwikkeling (DDE), was de spreiding over de BZ-directies het afgelopen jaar minder geconcentreerd:

Net als voorgaand jaar is ook in 2014 de tijdbesteding van IOB aan de ondersteuning van decentrale evaluaties toegenomen. Deze inzet is ook vereist, omdat uit eerder onderzoek blijkt dat in veel rapporten van decentrale evaluaties essentiële informatie ontbrak over de interventielogica en de gehanteerde evaluatiecriteria. IOB richt de aandacht vooral op het versterken van de validiteit van decentrale evaluaties en de verbetering van de bruikbaarheid daarvan.

IOB begeleiding van decentrale en externe evaluaties

Directie	Aantal	Onderwerpen
Duurzame Economische Ontwikkeling	6	Studie fiscale verdragen op ontwikkelingslanden, effectonderzoek FMO en MASSIF, DRIVE, joint evaluatie Trade Facilitation Facility WB, Trade Mark East Africa
Inclusieve Groene Groei (voorheen Klimaat, Energie, Milieu en Water)	4	Evaluaties Daey Ouwens Fonds, Energizing Development en Energizing Development Results Based Financing, Externe review CEFPF, UFPF, WFPF
Sociale Ontwikkeling	4	Evaluatie subsidiekader van de strategische partnerschappen, evaluatie MFS-II, evalueerbaarheid UNFPA, UAFC programmaevaluatie
Veiligheidsbeleid	3	Evaluatie Atlantische Commissie, MINUSMA evaluatie, eindevaluatie Kunduz
Internationale Marktordening en Handelspolitiek	2	Studies UNCTAD-CPB en TTIP
Multilaterale Organisaties en Mensenrechten	2	Evaluatiebeleid UNFPA en UNDP
Stabiliteit en Humanitaire Hulp	2	Strategische partnerschappen Chronische Crises, Conflictsensitiviteit en Vredesopbouw
Task Force Gendergelijkheid en Vrouwenrechten	1	Evaluatie Funding Leadership Opportunities for Women
Europa	1	Evaluatie MATRA-programma Westelijke Balkan en Turkije

Bijzondere adviestrajecten werden ontwikkeld met de directies Stabiliteit en Humanitaire Hulp en Veiligheidsbeleid en de evaluatiedienst van het ministerie van Defensie rond de MINUSMA-evaluatie en met de directie Veiligheidsbeleid en de ambassade in Kabul wat betreft de eindevaluatie van Kunduz. IOB-evaluatieadvies buiten het ministerie betrof de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RvO), de Nederlandse Financierings-Maatschappij voor Ontwikkelingslanden (FMO), SNV en de Europese Commissie.

IOB beheer

De in het vorige Jaarbericht aangegeven verambtelijking van een vijftal inspecteurs, die tot dan toe op een *payroll-constructie* in dienst waren, heeft in 2014 zijn beslag gekregen. Ten gevolge van het besluit van het kabinet Rutte-II om een einde te maken aan alle payroll-constructies, zijn ook de onderzoeksmedewerkers (op een enkele uitzondering na) in de loop van 2014 “verambtelijkt”. Zij maken dus op basis van een Aanstelling voor Bepaalde Tijd deel uit van de BZ-formatie. Financiering hiervoor werd verkregen door overheveling van het inhuurbudget voor deze medewerkers naar het P-budget van het ministerie. Een en ander betekent dat per ultimo 2015 alle IOB’ers in BZ-dienst zullen zijn, waarbij de formule wordt aangehouden dat tweederde van het aantal inspecteurs uit de reguliere formatie van BZ zal worden gerecruteerd en eenderde op basis van benodigde materiekennis extern (en voor bepaalde tijd) zal worden geworven. Voor de onderzoeksmedewerkers geldt de ratio tweederde/eenderde. Op deze manier denkt IOB voldoende flexibiliteit te hebben om ook inhoudelijk de vaak gecompliceerde evaluaties doeltreffend te kunnen uitvoeren. Onverminderd geldt de taakstellingsdoelstelling van twee fte’s, die per 2017 zal zijn gerealiseerd.

In 2014 is verder gewerkt aan de meer thematische inrichting van IOB, waarbij er naartoe gewerkt wordt om in los opgezette thematische clusters die de beleidsdomeinen van BZ afdekken (OS, handel en diplomatie/politiek) te werken.

Het onderzoeksbudget wordt ingezet voor de uitvoering van beleidsdoorlichtingen en evaluatieonderzoeken. Daarnaast wordt ondersteuning gegeven aan intern (decentraal) onderzoek. Uit de cijfers blijkt een evenwichtige spreiding van de middelen.

Communicatie

Naast de evaluatierapporten brengt IOB bij elk rapport een korte **nieuwsbrief** uit. Hierin staan de belangrijkste bevindingen en wordt op journalistieke wijze verslag gedaan van het evaluatieonderzoek.

Ten behoeve van de brede internationale bruikbaarheid worden steeds meer rapporten in het Engels gepubliceerd (of wordt een vertaalde versie uitgebracht).

IOB heeft haar bereik en zichtbaarheid verder vergroot door actief gebruik te maken van **Twitter**. Eind 2014 had IOB een netwerk van ruim 700 volgers, waaronder journalisten, wetenschappers, beleidsmedewerkers, collega-evaluatoren en politici. Via dit medium kondigt IOB lezingen en bijeenkomsten aan, deelt nieuws op evaluatiegebied en verwijst naar nieuwe IOB-publicaties of aanverwante nieuwsartikelen. Het medium biedt volgers de ruimte om tijdens lezingen te reageren op wat gezegd wordt, het biedt de mogelijkheid om IOB te benaderen bij vragen over publicaties, maar het is ook een plek waar bijvoorbeeld de aanwezigheid van IOB op de Afrikadag wordt gedeeld. Naast de berichten die volgers zelf plaatsen over – of gericht aan – IOB, worden de tweets van IOB regelmatig door verschillende volgers verspreid, waardoor een substantieel netwerk van mensen wordt bereikt, zowel in binnen- als buitenland.

| 66 |

De eigen website **www.iob-evaluatie.nl** die IOB in 2013 heeft opgezet, is een succes gebleken. In 2014 is het aantal bezoekers gestegen naar tussen de 300 en 600 maandelijkse gebruikers. Ruim 2000 rapporten, studies en nieuwsbrieven zijn in dat jaar gedownload. Op eenvoudige wijze zijn de uitgekomen rapporten per jaar te zien, met directe verwijzingen naar nieuwsbrieven en deelstudies. Recent uitgekomen rapporten en nieuwsbrieven staan in blokken op de homepage. De toegankelijkheid en de vindbaarheid van de IOB-rapporten is hiermee sterk verbeterd. De website is volledig tweetalig, en in de loop van 2014 is een migratie van Drupal 6 naar Drupal 7 uitgevoerd waarmee de website goed toegankelijk is op smartphones en tablets. De eigen domeinnaam biedt herkenbaarheid, ook internationaal, en zorgt voor een uitstekende zichtbaarheid van IOB.

Cursussen

IPDET evaluatiecursus

In november 2014 vond evenals in 2013 een evaluatiecursus plaats die georganiseerd werd door IOB. De doelen van de cursus waren het versterken van de vaardigheden van evaluatiemanagers en het opzetten van een netwerk van evaluatiemanagers. Te leren vaardigheden waren: vaststellen van de evalueerbaarheid van een programma, formuleren van de evaluatiestrategie, hoofdvragen, evaluatiecriteria, indicatoren en de *Terms of Reference*, beoordelen van evaluatievoorstellen. Er waren 34 deelnemers, waarvan 22 vertegenwoordigers van (door Buitenlandse Zaken gesubsidieerde) Nederlandse maatschappelijke organisaties en 12 medewerkers van het ministerie zelf. De opzet van de cursus volgde die van het *International Program for Development Evaluation Training* (IPDET) die jaarlijks in Canada gegeven wordt. Docenten waren dr. Linda G. Morra Imas en dr. Ray C. Rist, grondleggers en directeurs van IPDET. De deelnemers beoordeelden de cursus in het algemeen positief, maar er was wel aanleiding om de formule te heroverwegen indien in de toekomst opnieuw een evaluatiecursus georganiseerd zou worden. In 2016 wordt door IOB een dergelijke cursus verzorgd.

Externe publicaties

Door IOB

Karin ter Horst and Geske Dijkstra, 'Evaluating aid for good governance', paper presented to the 14th EADI General Conference, Bonn, 23-26 June 2014.

Geske Dijkstra (2013). 'What did 18 billion dollars achieve? The 2005 debt relief to Nigeria', in: *Development Policy Review*, 31 (5), pp. 553-574.

Geske Dijkstra (2013). 'Governance or Poverty Reduction? Assessing Budget Support in Nicaragua', in: *Journal of Development Studies* 49 (1), pp. 110-124.

Antonie de Kemp, Caspar Lobbrecht, Ruerd Ruben, Inmaculada Martínez-Zarzoso, Felicitas Nowak-Lehmann Danzinger en Stephan Klasen (2014), 'Profijt van ontwikkelingshulp', in: *ESB*, 99 (4689 & 4690), 10 juli 2014, pp. 441-444.

Nico van Niekerk (2014). 'Modernisering van de diplomatie in Latijns-Amerika: een tussenbalans', in: *Internationale Spectator* 68 (5), mei 2014, pp. 23-27.

Phil Compernelle (2014). 'Opbrengst van economische diplomatie niet optimaal bij gebrek aan strategische keuzen', in: *Het Financieele Dagblad*, 23 januari 2014.

| 68 | Ruerd Ruben (2014). Maandelijks column 'De Inspecteur'. In: *OneWorld*.

Over IOB en IOB-studies

IOB evaluatie # 379

Marusja Aangeenbrug (2014). 'Nederland haast zich weg uit Latijns-Amerika. IOB-rapport 'Op zoek naar nieuwe verhoudingen'', in: *Vice Versa* 48 (2), april 2014.

IOB evaluatie # 382

Joris Tielens (2014). 'Fragiele (re)s(ul)taten', in: *Vice Versa* 48 (1), maart 2014.

IOB study # 386

Sophie van der Meer (2014). 'Nieuwste IOB-studie neemt Nederlands belastingbeleid onder de loep', op: www.viceversaonline.nl, 20 januari 2014.

IOB evaluatie # 387

Maarten Vreeburg (2014). 'IOB zowel lovend als kritisch over SNV in tussentijdse evaluatie', op: www.viceversaonline.nl, 3 april 2014.

Joris Tielens (2014). 'Over vijftien jaar mag SNV met pensioen', op: www.viceversaonline.nl, 13 augustus 2014.

IOB evaluatie # 389

Maarten Vreeburg (2014). 'IOB kritisch over Nederlands beleid rond private sector ontwikkeling', op: www.viceversaonline.nl, 28 april 2014.

Maarten Vreeburg en Selma Zijlstra (2014). 'Het IOB rapport over private sectorontwikkeling nader bekeken', op: www.viceversaonline.nl, 30 april 2014.

Lennart Rooijackers en Maarten Vreeburg (2014). 'Conclusies uit het IOB-rapport verrassen ontwikkelingssector niet', op: www.viceversaonline.nl, 1 mei 2014.

Maarten Vreeburg (2014). 'Jan Klugkist en Antonie de Kemp (IOB) over rapport: 'Dat we het effect niet kennen betekent niet dat er geen effect is', op: www.viceversaonline.nl, 6 mei 2014.

Lennart Rooijakkers (2014). 'Nanno Kleiterp (FMO): 'IOB legt de evaluatielast wel erg hoog', op: www.viceversaonline.nl, 7 mei 2014.

Andre Dellevoet (2014). 'Geen quick wins bij private sectorontwikkeling', op: www.viceversaonline.nl, 19 mei 2014.

Selma Zijlstra (2014). 'Je hoeft niet met hulp goodwill te kopen voor het bedrijfsleven', op: www.viceversaonline.nl, 30 juli 2014.

IOB evaluatie # 390

Lennart Rooijakkers (2014). 'Lof voor NCDO, maar kritiek op evaluatie zelf', op: www.viceversaonline.nl, 11 juni 2014.

Fons van der Velden (2014). 'NCDO-evaluatie gemiste kans', op: www.viceversaonline.nl, 16 juni 2014.

Ted Kliest (2014). 'Reactie IOB op kritiek NCDO-evaluatie', op: www.viceversaonline.nl, 19 juni 2014.

IOB evaluation # 391

Selma Zijlstra (2014). 'IOB evaluatie: 'Ambassades leveren maatwerk bij directe financiering lokale ngo's', op: www.viceversaonline.nl, 6 juni 2014.

Partos (2014). 'IOB evaluatie directe financiering van lokale ngo's biedt lessen voor Accountability Fund', op: www.partos.nl, 6 juni 2014.

IOB study # 392

Gerard Reijn (2014), 'Ontwikkelingshulp levert vele duizenden banen op', in: *De Volkskrant*, 4 juli 2014.

Selma Zijlstra (2014). 'Nederland verdient aan ontwikkelingshulp – maar voor hoe lang nog?', op: www.viceversaonline.nl, 4 juli 2014.

Hans Ariëns (2014). 'Hulp is niet geschikt als banenmachine', op: www.oneworld.nl, 10 juli 2014.

IOB study # 394

Selma Zijlstra (2014). 'Ghana heeft weinig last van Nederlandse belastingverdragen; van migratiebeleid des te meer', op: www.viceversaonline.nl, 25 juli 2014.

Lidwien Dobber (2014). 'EU-afkeer van migranten belemmert Ghana' in: *Trouw*, 25 juli 2014.

IOB review # 397

Rebecca Tank (2014). 'Het Initiatief Duurzame Handel claimt een hoog doel, maar dat is niet zomaar bereikt', op: www.viceversaonline.nl, 13 november 2014.

Multi donor evaluation Aiding the Peace

Theo Koelé (2014). 'Half miljard Nederlandse steun Zuid-Soedan in rook op' in: *De Volkskrant*, 21 juni 2014.

Lezingen, presentaties en conferenties

<p><i>Balancing ideals with practice? Het Nederlandse beleid voor seksuele en reproductieve rechten</i> Lunchlezing Ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag (Januari 2014)</p>
<p><i>Balancing ideals with practice: Policy evaluation of Dutch involvement in sexual and reproductive health and rights 2007-2012</i> Presentatie tijdens ICPD network meeting, Genève (Januari 2014)</p>
<p><i>Aid and Trade: linkages between foreign trade and development aid</i> Lunchlezing Ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag (Januari 2014)</p>
<p><i>Lessen uit evaluaties van het Nederlandse buitenlandbeleid</i> Nieuwjaarsrede 2014, Den Haag (Januari 2014)</p>
<p><i>600 million jobs, please. Findings from a systematic review on job creation in developing countries</i> Lunchlezing Ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag (Februari 2014)</p>
<p><i>Solutions for wicked problems. How to build capacities in fragile states and developing nations</i> Lunchlezing Ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag (Februari 2014)</p>
<p><i>Balancing ideals with practice: Policy evaluation of Dutch involvement in sexual and reproductive health and rights 2007-2012</i> Presentatie voor kennisplatform Share-Net, Den Haag (Maart 2014)</p>
<p><i>Policy lessons and pitfalls: lessons learned from 3IE-supported studies by Howard White</i> Lunchlezing Ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag (Maart 2014)</p>
<p><i>Beyond impact: Next steps for meaningful impact evaluation</i> Presentatie tijdens IOB/3IE seminar, Den Haag (Maart 2014)</p>
<p><i>Eindevaluatie Geïntegreerde Politietrainingsmissie Kunduz</i> Briefing commissie Buitenlandse Zaken Tweede Kamer, Den Haag (April 2014)</p>
<p><i>Zicht op Resultaten & Leren van Inzicht</i> Lezing bij afscheid van Hans Pelgrom, Ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag (April 2014)</p>
<p><i>Policy Evaluation of Private Sector Development: Key Findings and Main Challenges</i> Presentatie voor FMO Board, Den Haag (April 2014)</p>
<p><i>Nederland en Latijns-Amerika: resultaten van de steun aan mensenrechten en onderwijs en de bilaterale samenwerking</i> Gastcollege Universiteit Leiden (April 2014)</p>
<p><i>Op zoek naar nieuwe verhoudingen: Evaluatie van het Nederlandse buitenlandbeleid in Latijns-Amerika.</i> Presentatie tijdens CEDLA/NIMD expertmeeting over Nederland en Latijns-Amerika, Den Haag (Mei 2014)</p>
<p><i>Chains for Change (C4C): Voluntary partnerships, state responses and value chain dynamics: which way forward to increase sustainability and poverty reduction?</i> Workshop tijdens expertmeeting over value chains, Den Haag (Mei 2014)</p>
<p><i>Balancing ideals with practice: Policy evaluation of Dutch involvement in sexual and reproductive health and rights 2007-2012</i> Presentatie tijdens EU Member States Health Experts Meeting, Brussel (Mei 2014)</p>
<p><i>Uitvoeren en verwerken van surveys</i> Evaluatiecursus voor ISS-studenten, Den Haag (Juni 2014)</p>
<p><i>Over 10 jaar zal de huidige manier van ontwikkelingssamenwerking niet meer bestaan. Interview Volonté Générale met IOB-directeur Ruud Ruben</i> http://www.volontegenerale.nl/interviews/binnen-10-jaar-komt-er-een-einde-aan-ontwikkelingssamenwerking/ (Juni 2014)</p>
<p><i>Monitoring and evaluation</i> Workshop voor Afghaanse strategische planners in samenwerking met Instituut Clingendael, Den Haag (Juni 2014)</p>
<p><i>Beyond Aid: Future Perspectives for International Development Cooperation</i> Gastcollege voor de Advanced Master on International Development (AMID), Nijmegen (Juni 2014)</p>
<p><i>Inleiding Monitoring & evaluation</i> Presentatie tijdens BIS cursus, Ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag (Juli 2014)</p>
<p><i>Value chains and evaluation in the private sector</i> Workshop tijdens IPDET evaluatiecursus, Ottawa (Juli 2014)</p>
<p><i>Beyond impact</i> Presentatie gehouden tijdens de conferentie Making Impact Evaluation Matter van de Asian Development Bank en 3IE, Manila (September 2014)</p>
<p><i>Beleidscoherentie: resultaten pilot Ghana.</i> Lunchlezing Ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag (Oktober 2014)</p>

<i>Effectiveness in Niche projects. Monitoring and evaluation in post-secondary education and the labour market</i> Presentatie tijdens het NICHE providers seminar over Effectiveness & Employability, Den Haag (Oktober 2014)
Bijdrage aan de 'learning journey' over theories of change in voedselzekerheid Reizende workshop in Ethiopië georganiseerd door IIG, BIS en CDI (Oktober 2014)
<i>Better evaluation</i> Presentatie tijdens 10-jarig bestaan van de Reproductive Health Supplies Coalition, Mexico (Oktober 2014)
<i>Beleid ontwikkelingssamenwerking door de jaren heen: handel en ontwikkelingssamenwerking</i> Gastcollege Universiteit van Amsterdam (November 2014)
<i>Samen werken aan duurzame productie? Review van het Initiatief Duurzame Handel</i> Lunchlezing Ministerie van Buitenlandse Zaken, Den Haag (November 2014)
<i>Sustainable commodity sourcing: what way forward?</i> Workshop tijdens de Afrikadag, Amsterdam (November 2014)

Internationaal overleg

OECD/DAC Network on Development Evaluation

Het Network on Development Evaluation (EvalNet) is het forum van de evaluatie-eenheden van de DAC-leden (Development Assistance Committee van de Organisation for Economic Co-operation and Development). EvalNet werkt in toenemende mate samen met nieuwe partners (private fondsen, non-DAC donoren, en dergelijke). Ook wordt aandacht gegeven aan versterking van de synergie tussen EvalNet, de DAC en de overige subsidiaire lichamen van de DAC.

De rol van IOB in het netwerk behelst het volgende:

- I. IOB bevordert de relevantie van EvalNet en de doelmatigheid van de werkwijze van dit subsidiaire lichaam, rekening houdend met het werkprogramma van de DAC, de uitkomsten van de Busan High Level Forum on Aid Effectiveness en de zich ontwikkelende 'beyond aid' agenda;
- II. IOB ondersteunt initiatieven van EvalNet gericht op het verkrijgen van een beter inzicht in de doeltreffendheid van multilaterale organisaties en neemt daaraan ook actief deel;
- III. IOB bevordert binnen EvalNet het programmeren van gezamenlijke evaluaties inclusief een doeltreffende endoelmatige werkverdeling van evaluatiediensten.

Nordic +

Sinds enkele jaren maakt IOB deel uit van de Nordic+ group on evaluation, een groep gelijkgezinde (meest Scandinavische) evaluatiediensten, die in de regel gezamenlijk optrekt in Evalnet (zie boven). In september 2014 was Nederland gastheer voor de jaarlijkse bijeenkomst van de groep. De belangrijkste besproken onderwerpen betroffen de plaats en onafhankelijkheid van de evaluatiefunctie binnen de respectievelijke organisaties en ministeries waarbinnen zij opereren; het gebruik van de resultaten van evaluaties in de beleidscyclus; de communicatie van onderzoeksresultaten; methodologische zaken, zoals het gebruik van modellen voor effectmeting; en ten slotte de uitdagingen van de introductie van de Sustainable Development Goals voor de evaluatiewereld. In 2015 zal IJsland gastheer zijn.

Uitgebracht door:

Ministerie van Buitenlandse Zaken
Directie Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB)
Postbus 20061 | 2500 EB Den Haag

www.rijksoverheid.nl/bz-evaluaties
www.iob-evaluatie.nl
www.twitter.com/IOBevaluatie
www.oecd.org/derec

Foto omslag: gebouw Ministerie van Buitenlandse Zaken | Jisse Kranen

Foto afgeronde evaluaties: een aantal in 2014 afgeronde IOB-evaluaties | Kirsten Mastwijk

Foto afgeronde evaluaties / buitenlandse zaken: Moroccan women gather to protest violence against women outside the parliament in the Moroccan capital Rabat | Jalal Morchidi / Reporters

Foto afgeronde evaluaties / buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking: Collage made of African motifs, textile patchworks | Lupu Luminita / FreshImages.nl

Foto afgeronde evaluaties / overig evaluatieonderzoek: Tea production in Kenya | Ton Koene / FreshImages.nl

Foto lopend onderzoek: voorbereiding impactevaluatie irrigatieproject in Indonesië | Joep Schenk

Foto lopend onderzoek / buitenlandse zaken: Day-long demonstrations on the Tahrir Square, Cairo, Egypt against (former) president Mubarak and for freedom | Wijnands / Reporters

Foto lopend onderzoek / buitenlandse handel en ontwikkelingssamenwerking: Twee vrouwen uit de provincie Nampula in Mozambique presenteren de geschiedenis van hun boerenorganisatie | Kirsten Mastwijk

Foto lopend onderzoek / overig evaluatieonderzoek: Shril contrast between poor and rich neighbourhoods in Mumbai, India, November 2008 | Jan van de Vel / Reporters

Opmaak: Xerox/OBT, Den Haag

Druk: Xerox/OBT, Den Haag

ISBN: 978-90-5328-466-7

Uitgebracht door:

Ministerie van Buitenlandse Zaken
Directie Inspectie Ontwikkelingssamenwerking en Beleidsevaluatie (IOB)
Postbus 20061 | 2500 EB Den Haag

www.rijksoverheid.nl/bz-evaluaties
www.iob-evaluatie.nl
www.twitter.com/IOBevaluatie
www.oecd.org/derec

© Ministerie van Buitenlandse Zaken | april 2015

15BUZ84731|N